

PRESSENS KILDEVERN I STRAFFESAKER

Ransaking, beslag og vitneplikt som inngrep i kildevernet

Kandidatnummer: 649

Leveringsfrist: 27. april 2009

Til sammen 16727 ord

26. april 2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>4</u>
1.1	Tema og problemstillinger	4
1.2	Medias bruk av anonyme kilder	5
1.3	Sentrale hensyn	6
1.4	Avgrensninger	8
1.5	Fremstillingen videre	9
<u>2</u>	<u>RETTLIG GRUNNLAG</u>	<u>10</u>
2.1	Straffeprosessloven § 125	10
2.2	Grunnloven § 100	11
2.3	EMK artikkel 10	12
2.4	Det øvrige rettskildebildet	14
<u>3</u>	<u>KILDEVERNETS ANVENDELSESOMRÅDE</u>	<u>16</u>
3.1	Mediene	16
3.1.1	”Trykt skrift”	16
3.1.2	”Kringkasting” og ”annen medievirksomhet [...]”	17
3.2	Personkretsen	19
3.3	Opplysningene	21
3.3.1	Krav til ervervelse og bruk	21
3.3.2	Krav til innhold	23

3.4	Betydningen av kildens samtykke	24
<u>4</u>	<u>RANSAKING OG BESLAG AV PRESSENS MATERIALE</u>	<u>26</u>
4.1	Innledning	26
4.2	Formelle vilkår for beslutning om ransaking og beslag	27
4.3	Begrensninger i beslagsretten i strpl. § 204	30
4.4	Fremgangsmåten ved gjennomføring av ransaking og beslag	31
4.4.1	Politiets alminnelige adgang til å se gjennom dokumenter under ransaking	31
4.4.2	Politiets adgang til å se gjennom dokumenter som besitteren hevder ikke kan beslaglegges	32
4.4.3	Tilkallingsplikten i strpl. § 200 annet ledd	35
4.5	Særlig om rettens gjennomgang av dokumenter etter strpl. § 205 tredje ledd	35
4.6	Proporsjonalitetskravet i EMK art. 10 annet ledd som skranke	37
<u>5</u>	<u>DOMSTOLENS ADGANG TIL Å PÅLEGGE VITNEPLIKT</u>	<u>40</u>
5.1	Innledning	40
5.2	Grunnvilkår for å pålegge vitneplikt	41
5.2.1	Vektige samfunnsinteresser må tilsi at opplysningen gis	41
5.2.2	Opplysningen må være av vesentlig betydning for sakens oppklaring	44
5.3	Rettens samlede vurdering når grunnvilkårene er oppfylt	46
5.3.1	Generelt	46
5.3.2	Særregelen ved forhold av samfunnsmessig betydning	47
5.3.3	Tilfeller der kilden er mistenkt for brudd på taushetsplikt	49
5.3.4	Tilfeller der kilden har informasjon med relevans for en straffesak	57
5.3.5	Oppsummering – hvor går grensen mellom kildevern og vitneplikt?	61
<u>6</u>	<u>AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER</u>	<u>63</u>
<u>7</u>	<u>REGISTRE</u>	<u>66</u>

7.1	Bøker	66
7.2	Artikler og nettdokumenter	66
7.3	Lover og konvensjoner	67
7.4	Forarbeider	68
7.5	Rettsavgjørelser	69

1 Innledning

1.1 Tema og problemstillinger

Tema for oppgaven er pressens kildevern i straffesaker.

Utgangspunktet i norsk straffeprosess er at enhver person som har blitt lovlig innkalt plikter å vitne for domstolen om forhold vedkommende kjenner til. Det følger av straffeprosessloven (strpl.)¹ § 108. For pressemedarbeidere som ikke vil avsløre sine kilder gjelder det motsatte utgangspunkt for deler av vitneplikten på grunn av kildevernet i strpl. § 125. Hovedregelen i henhold til bestemmelsen er at de er fritatt for vitneplikt om sine anonyme kilders identitet.

Formålet med oppgaven er å kartlegge hvor sterkt pressens kildevern står. Kildevernet i § 125 er gitt for å ivareta pressens viktige rolle som informerende og granskende instans ved å sikre at også kilder som ønsker å være anonyme vil betro seg til pressen med informasjon.² Ved siden av at pressemedarbeidere som hovedregel fritas for vitneplikt om kildens identitet, må det være en forutsetning for et reelt kildevern at påtalemyndigheten gjennom bruk av tvangsmidler overfor pressen kun i begrenset grad får tilgang til disse opplysningene. Et svar på hvor sterkt kildevernet står, må derfor ses i lys av adgangen til å avdekke anonyme kilder både ved bruk av tvangsmidler og gjennom vitneplikt.

Som følge av det legges to hovedproblemstillinger til grunn for oppgaven.

Den første problemstillingen er i hvilken grad politi og påtalemyndighet gjennom ransaking og beslag får tilgang til kilders identitet.

---

¹ Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25

² Se nærmere om dette i punkt 1.3

Den andre problemstillingen er hva som kreves for at domstolen skal kunne pålegge vitneplikt om kilders identitet med hjemmel i § 125 tredje ledd.

1.2 Medias bruk av anonyme kilder

I henhold til Vær Varsom-plakaten, pressens etiske normer, punkt 3.1, skal kilder identifiseres med mindre det er avgitt løfte om anonymitet. Hovedregelen som skal etterleves av pressemedarbeiderne er således at kilden skal stå frem, og et løfte om anonymitet bør bare gis dersom kilden setter det som en forutsetning for betroelsen.³ Hvis et slikt løfte er gitt, etterlever pressen en absolutt plikt til ikke å avsløre identiteten til andre, jfr. Vær Varsom-plakaten punkt 3.4 og 3.5.

Kilder som er åpne om sin identitet gjør det enklere for publikum å forholde seg til det som blir sagt og skrevet, og det gjør det mulig å synliggjøre journalistiske metoder.⁴ Bruk av anonyme kilder er imidlertid nødvendig for at pressen skal ivareta sin samfunnsrolle.

I praksis er bruk av anonyme kilder relativt utbredt, særlig i den økonomiske og politiske journalistikken.⁵ Rapporten fra et utvalg nedsatt av Riksadvokaten vedrørende pressens dekning av straffesaker viser at det også er vanlig i kriminaljournalistikken: I dekningen av Orderud-saken utgjorde ikke navngitte og uidentifiserte kilder 38 % av den totale kildebruken, og var med dette den viktigste gruppen av kilder i denne saken.⁶

---

³ Wolland (1992) s. 201

⁴ Høst (2001) s. 62

⁵ Artikkel i NA24, 01.09.03

⁶ Gangdal (2000) s. 45. Det bemerkes at denne saken var svært spesiell, og det høye tallet vil ikke nødvendigvis være tilsvarende ved dekningen av andre straffesaker. Se nærmere om det på s. 45 flg.

Faren for misbruk av kildevernet avverges til dels ved de generelle ansvarsreglene for pressemedarbeidere så vel som ved redaktøransvaret.⁷ Det vil ikke gås nærmere inn på ansvarsreglene i denne oppgaven.

1.3 Sentrale hensyn

Den gjeldende straffeprosessuelle regel om kildevernet i § 125 er det foreløpige sluttresultatet av en rekke lovendringer. Selv om det ligger sterke hensyn bak retten til kildevern i straffesaker, finnes det også mothensyn som kan gjøre seg gjeldende og som legitimerer visse begrensninger.

Det grunnleggende hensynet bak kildevernet er ønsket om ivaretagelse av pressens rolle som samfunnskritisk, granskende og informerende organ.⁸ Pressen spiller en viktig rolle i demokratiet. Den skal informere borgerne om både private og offentlige forhold i samfunnet og være en arena for allsidig debatt. Særlig sentralt i denne sammenheng står medias overvåkning og kontroll av de tre statsmaktene. Gjennom pressedekning kan det opplyses om maktmisbruk og andre kritikkverdige forhold slik at disse lettere kan slås ned på. Videre er kunnskap om aktuelle forhold og hendelser i samfunnet nødvendig for å kunne ta veloverveide beslutninger, og det gir reell betydning til demokratiske goder som valgfrihet og stemmerett.⁹ Bred og nyansert pressedekning av viktige samfunnsmessige saker kan således sies å være nødvendig for et levedyktig og godt demokrati.

En forutsetning for slik pressedekning er god tilgang på informasjon, og det fås gjerne gjennom personlige kilder som er i besittelse av interessante opplysninger, vurderinger eller bakgrunnsinformasjon rundt forhold i samfunnet.

---

⁷ Se bl.a. strl. § 431 om redaktøransvaret, samt generelle ansvarsregler i strl. kapittel 23, strl. § 390, EMK art. 8 og lov om skadeserstatning § 3-6.

⁸ Jfr. bl.a. Ot.prp.nr. 28 (1950) s. 29 og NOU 1988:2 s. 14

⁹ Allern (1996) s. 19

Noen av kildene ønsker ikke å stå frem med navn. Det er gjerne fordi identifisering vil medføre en eller annen form for belastning eller negativ reaksjon.¹⁰ Det kan være at kilden kritiserer noen vedkommende står i et avhengighetsforhold til, for eksempel en ansatt som har oppdaget kritikkverdige eller straffbare forhold på arbeidsplassen og ønsker å sette offentlighetens søkelys på dem. Rettspraksis viser dessuten at kilders ønske om å forbli anonyme ofte skyldes at de har brutt sin taushetsplikt ved å betro seg til pressemedarbeideren.¹¹

Formålet med kildevernet er etter dette hovedsakelig at kilder ikke skal oppleve risikoen for å bli identifisert som så nærliggende at de i fremtiden vil unngå å betro seg til pressen, slik at tilgangen på nyhetsstoff og dermed pressens samfunnsrolle svekkes. Det er altså ikke hensynet til kilden som sådan og konsekvenser for denne som står sentralt.

Et viktig moment som taler for at det skal være adgang til å gripe inn i kildevernet, er hensynet til effektiv rettshåndhevelse.¹² En nyhetssending eller en reportasje vil kunne inneholde opplysninger som er relevante for belysning eller oppklaring av et straffbart forhold. Da kan det være av særskilt interesse å få vite hvem opphavsmannen til opplysningene er. Ønsket om effektiv etterforskning og påtale av kriminelle handlinger, samt materielt riktige avgjørelser i straffesaker taler for at identiteten til anonyme kilder i konkrete tilfeller bør tilkjennevis overfor domstol og påtalemyndighet.

Det betyr ikke at hensynet til rettshåndhevelse alltid vil være like tungtveiende. Hensynet må veie tyngre der det er snakk om en sak hvor politi og påtalemyndighet har brukt andre tilgjengelige virkemidler for å få tak i nødvendige opplysninger uten å lykkes, enn det tilfellet der en anmodning om vitneplikt fremmes uten at rimelige etterforskningsskritt er

---

¹⁰ Ot.prp.nr. 28 (1950) s. 29

¹¹ Rt. 1986 s. 1245, Rt. 1992 s. 39, Rt. 1995 s. 1777, Rt. 1996 s. 180, Rt. 2002 s. 489 og Rt. 2004 s. 1400

¹² Se bl.a. NOU 1988:2 s. 14

gjennomført. Det kommer nå uttrykkelig frem av lovens krav om at vitneplikt i henhold til § 125 tredje ledd må være ”*av vesentlig betydning for sakens oppklaring*”.¹³

1.4 Avgrensninger

Pressemedarbeidere vil etter omstendighetene kunne påberope seg én eller flere av de øvrige grunnlag for fritak fra vitneplikt i straffeprosesslovens kapittel 10. Det er imidlertid § 125 om pressens særskilte kildevern som er fokus for oppgaven. Det avgrenses også mot spesialbestemmelser om opplysningsplikt overfor andre offentlige myndigheter.

Straffeprosessloven hjemler en rekke ulike tvangsmidler som kan tenkes brukt overfor pressen og medføre inngrep i kildevernet, men på grunn av oppgavens begrensede omfang tillates ikke en behandling av alle. Ransaking og beslag synes å være praktisk viktig, og det er nær sammenheng mellom § 125 og utformingen av hjemlene for ransaking og beslag.¹⁴ Fremstillingen vil derfor konsentrere seg om disse tvangsmidlene.

Internasjonale forpliktelser spiller en stadig større rolle i norsk rett. Kildevernet faller under både av Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) art. 10 og Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 19. Det er imidlertid EMK som lovgiver og norske domstoler som oftest henviser til ved kildevernsspørsmål, og det foreligger avklarende praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) om konvensjonens innhold. Oppgaven vil derfor fokusere på EMK.

---

¹³ Se nærmere om vilkåret i punkt 5.2.2

¹⁴ Jfr. bl.a. Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 31 og NOU 1988:2 s. 21

1.5 Fremstillingen videre

Punkt 2 gir en fremstilling av det rettslige grunnlag for kildevernet.

Punkt 3 redegjør for kildevernets anvendelsesområde. Det vil ses på hvilke medier og personer som kan påberope seg kildevernet, samt hvilke opplysninger vitnefritaket gjelder for.

Punkt 4 går inn på hvordan politi og påtalemyndighet gjennom ransaking og beslag kan gripe inn i kildevernet. Det innebærer en fremstilling og vurdering av de formelle vilkår, begrensninger i beslagsretten etter strpl. § 204 og krav til fremgangsmåte ved selve gjennomføringen. Til slutt vil det ses nærmere på hvilken skranke proporsjonalitetskravet i EMK art. 10 utgjør.

Punkt 5 tar for seg domstolens adgang til å pålegge vitneplikt om kilders identitet. Det innebærer en kartlegging og vurdering av innholdet i grunnvilkårene for vitneplikt så vel som de momenter som gjør seg gjeldende i domstolens endelige vurdering.

Avslutningsvis vil det under punkt 6 gis noen egne betraktninger om kildevernets stilling etter gjeldende rett.

2 Rettslig grunnlag

2.1 Straffeprosessloven § 125

Den første straffeprosessuelle regelen om kildevern ble vedtatt i 1951. Det fremgår av forarbeidene at lovgiver ikke ønsket å gi pressen for vidtgående rettigheter, og at domstolene var ment å ha en betydelig adgang til å pålegge vitneplikt.¹⁵

Siden den gang har bestemmelsen blitt revidert en rekke ganger, og alle endringene har bidratt til å styrke kildevernets stilling. Foreløpig siste endring av betydning fant sted i 1999.¹⁶ I følge forarbeidene var formålet å ”styrke kildevernet ved å innsnevre adgangen til unntaksvis å kunne pålegge vitneplikt”.¹⁷

Massemedia jobber for å oppnå et lovfestet absolutt kildevern, tilsvarende deres egne regler. I forbindelse med endringen av § 125 i 1999 ble det lagt til grunn i forarbeidene at et unntaksfritt kildevern ”vil være svært vidtgående og ikke ta tilstrekkelig hensyn til de tungtveiende interesser som kan tenkes å trekke i motsatt retning”.¹⁸ Lovgiver har med andre ord så langt vært tilbakeholden på dette punktet.

Strpl. § 125 lyder i dag slik:

Redaktøren av et trykt skrift kan nekte å svare på spørsmål om hvem som er forfatter til en artikkel eller melding i skriftet eller kilde for opplysninger i det. Det samme gjelder spørsmål om hvem som er kilde for andre opplysninger som er betrodd redaktøren til bruk i hans virksomhet.

---

¹⁵ Se bl.a. Ot.prp.nr.28 (1950) s. 30

¹⁶ Ved lov av 4. juni 1999 nr. 37

¹⁷ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 5

¹⁸ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 19

Samme rett som redaktøren har andre som har fått kjennskap til forfatteren eller kilden gjennom sitt arbeid for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri.

Når vektige samfunnsinteresser tilsier at opplysningen gis og den er av vesentlig betydning for sakens oppklaring, kan retten etter en samlet vurdering likevel pålegge vitnet å oppgi navnet. Dersom forfatteren eller kilden har avdekket forhold som det var av samfunnsmessig betydning å få gjort kjent, kan vitnet bare når det finnes særlig påkrevd pålegges å oppgi navnet.

Når svar gis, kan retten beslutte at det bare skal gis til retten og partene i møte for lukkede dører og under pålegg om taushetsplikt.

Bestemmelsene i paragrafen her gjelder tilsvarende for kringkastingssjef og for medarbeidere i kringkasting eller annen medievirksomhet som i hovedtrekk har samme formål som aviser og kringkasting.

Bestemmelsen inneholder flere skjønnsmessige vilkår, hvilket gjør det nødvendig å tolke ordlyden i lys av andre rettskilder. På grunn av denne utformingen er den mer tilpasningsdyktig til utviklingen i og pressedekningen av samfunnet. Det medfører imidlertid også at kilder kan oppleve regelens rekkevidde som noe mer uforutsigbar.

2.2 Grunnloven § 100

Kildevernet beskyttes også av Grunnloven (Grl.) § 100. Bestemmelsens første ledd slår fast at ”Ytringsfrihed bør finne sted”. Det fremgår ikke direkte av ordet ”Ytringsfrihed” at kildevernet omfattes av bestemmelsen. I forbindelse med grunnlovsendringen i 2004¹⁹ fremkommer det imidlertid i forarbeidene at ”retten til å forholde seg taus om faktiske opplysninger”, herunder kildevernet, skal omfattes.²⁰

---

¹⁹ Ved grunnlovsvedtak 30. september 2004

²⁰ St..meld.nr.26 (2003-2004) s. 33

At kildevernet er grunnlovsfestet innebærer at vitneplikten må holdes innenfor de grensene som følger av § 100. Grunnlovsbestemmelsen åpner i annet ledd for at det i lovs form kan gjøres innskrenkninger i ytringsfriheten. Den er med andre ord ikke nødvendigvis ubegrenset. De hensyn man som lovgiver eller dommer ønsker å vektlegge ved et inngrep i kildevernet må drøftes i forhold til begrunnelsen for ytringsfriheten, slik Grl. § 100 annet ledd gir anvisning på.

Ved revideringen av Grl. § 100 ble det lagt til grunn at adgangen til å pålegge vitneplikt etter § 125 er innenfor rammene av bestemmelsen.²¹ Antakelig kommer det ikke til å ha stor praktisk betydning for kildevernets stilling at retten er forankret i Grunnloven. § 100 vil derfor ikke behandles nærmere i denne fremstillingen.

2.3 EMK artikkel 10

Kildevernet er også beskyttet av EMK art. 10. Bestemmelsen beskytter retten til ytringsfrihet ("*the right to freedom of expression*"). Selv om det ikke fremgår eksplisitt av ordlyden, har det vært klart at kildevernet faller under art. 10 siden Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) uten nærmere diskusjon la det til grunn i *Goodwin v. the United Kingdom* i 1996.

Etter menneskerettsloven (mrl.)²² § 2 er EMK gjort til norsk lov. I den grad det er motstrid mellom norske lovregler og EMK, går EMK i henhold til mrl. § 3 foran. For øvrig fulgte det allerede av strpl. § 4 at loven gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat.

Inngrep i kildevernet må derfor holdes innenfor de rammene som følger av art. 10 og EMDs praksis.

---

²¹ St.meld.nr.26 (2003-2004) s. 183

²² Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30

Art. 10 gir imidlertid ikke en ubetinget rett til kildevern. Hvis de tre kumulative vilkårene i artikkelens andre ledd er oppfylt, kan staten gjøre visse inngrep i kildevernet uten å overskride de grensene som settes av EMK. Det må for det første være et inngrep som har hjemmel i lov ("*prescribed by law*").²³ For det andre må begrunnelsen bak inngrepet være å beskytte et av de særskilte formål som er nevnt i bestemmelsen. For det tredje må inngrepet være nødvendig i et demokratisk samfunn ("*neccessary in a democratic society*").

EMD har gjennom sin praksis presisert innholdet i nødvendighetskravet ytterligere. Det kreves at begrunnelsen bak inngrepet er relevant og tilstrekkelig ("*relevant and sufficient*").²⁴ Selv om det er tilfelle, kan ikke inngrepet gå lengre enn formålet bak inngrepet tilsier ("*proportionate to the legitimate aim pursued*").²⁵

I Goodwin-saken slo domstolen fast at et inngrep bare er legitimt hvis det kan begrunnes i tungtveiende samfunnsmessige behov ("*overriding requirement in the public interest*").²⁶ Dette er senere lagt til grunn i andre saker om inngrep i kildevernet. Ordlyden gir anvisning på en meget høy terskel. På bakgrunn av kildevernets betydning har EMD underlagt slike inngrep streng prøving. Allikevel utelukker ikke domstolen at de kan være legitime.

Domstolen har foreløpig avgjort to saker som gjelder forholdet mellom journalisters kildevern og vitneplikt for domstolene: Goodwin-saken og Voskuil vs. the Netherlands i 2007.²⁷ EMD har videre avsagt flere dommer om bruk av tvangsmidler mot journalister som inngrep i kildevernet.²⁸ Det betyr at både pålegg om vitneplikt og bruk av tvangsmidler som kan avdekke journalisters kilder regnes som inngrep i henhold til art. 10.

---

²³ Lovskravet er antatt å være oppfylt gjennom § 125. Se bl.a. Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 16

²⁴ Roemen and Schmit para. 51

²⁵ Roemen and Schmit para. 51

²⁶ Para. 39. Den norske oversettelsen er hentet fra Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 16. Det er allikevel mulig at formuleringen "*altoverveiende*" samfunnsmessige behov er mer treffende, jfr. Eggen (2002) s. 342

²⁷ I sistnevnte sak gjaldt det pålegg om vitneplikt som ble etterfulgt av fengslig forvaring

²⁸ Roemen and Schmit v. Luxembourg, Voskuil v. the Netherlands, Ernst and others v. Belgium og Tillack v. Belgium. De to sistnevnte er kun publisert på fransk, og jeg har derfor bare lest de utstedte pressemeldingene.

Hvilke slutninger som kan utledes av EMK art. 10 og EMDs praksis når det gjelder rekkevidden av kildevernet, vil drøftes i de enkelte avsnitt.

EMKs formål er å sikre en minimumsbeskyttelse av individuelle rettigheter i konvensjonsstatene. I henhold til art. 53 skal ingen av konvensjonens bestemmelser forstås som en begrensning for nasjonal beskyttelse av rettighetene. EMDs avgjørelser kan med andre ord ikke tolkes slik at de setter noen øvre grenser for kildevernets beskyttelse i nasjonal lovgivning.

2.4 Det øvrige rettskildebildet

Det foreligger en rekke forarbeider til endringene i straffeprosessloven med uttalelser som i henhold til alminnelig rettskildelære er relevante ved tolking og fastlegging av gjeldende rett. Særlig sentralt står forarbeidene til den siste store revisjonen av bestemmelsen i 1999. NOU 1988: 2 ”*Kildevern og offentlighet i rettspleien*” ble i den forbindelse lagt frem av Kildevernutvalget²⁹ i 1987. Utvalget ble oppnevnt av Justisdepartementet i 1986 med det formål å utrede spørsmål knyttet til pressens kildebeskyttelse. På bakgrunn av utredningen fremmet departementet forslag til endringer i strpl. § 125 i Ot.prp.nr. 55 (1997- 1998) *Om lov om endringer i rettergangslovene m.m. (kildevern og offentlighet i rettspleien)*.

Den nærmere vurderingen i hver enkelt sak er overlatt til domstolene. Høyesterett har en rekke ganger behandlet prosessuelle saker vedrørende kildevernet. Flere av avgjørelsene inneholder prinsipielle uttalelser, og de vil være viktige for nærmere å fastlegge grensen mellom kildevernet og vitneplikten.

Kildevernet i norsk rett har gradvis blitt styrket, gjennom både lov og rettspraksis. Det gjelder spesielt ved straffbart brudd på taushetsplikt, der utgangspunktet tidligere var at

---

²⁹ Opprinnelig kalt Kildebeskyttelsesutvalget, men senere referert til som Kildevernutvalget

vitneplikt skulle pålegges. Eldre rettspraksis vil imidlertid være relevant i den grad den ikke er berørt av senere lovendringer. Det presiseres i forarbeidene til lovendringen i 1999 at Høyesterett før endringen la til grunn et noe sterkere kildevern enn bestemmelsens ordlyd skulle tilsi.³⁰

Gjeldende rett for pressens kildevern i straffesaker er i det vesentligste den samme for tvisteloven (tvl.)³¹ § 22-11 om kildevern i sivile saker.³² Lovgivers uttalelser og vurderinger i forbindelse med endringer og tolkninger av tvistemålsloven og tvisteloven så vel som rettspraksis for sivile saker kan derfor i mange tilfeller legges til grunn også for straffesaker. Det må imidlertid tas i betraktning at andre momenter kan gjøre seg gjeldende i straffesaker, blant annet hensynet til å unngå at uskyldige blir dømt.

---

³⁰ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 20

³¹ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister av 17. juni 2005 nr. 90

³² NOU 2001: 32 A s. 642

3 KILDEVERNETS ANVENDELSESOMRÅDE

3.1 Mediene

3.1.1 "Trykt skrift"

Strpl. § 125 første ledd slår fast at kildevernet gjelder for *"trykt skrift"*. I utgangspunktet må uttrykket forstås slik at det kun omfatter aviser, ukeblader, tidsskrifter og liknende publikasjoner.³³

Som hovedregel faller dermed bøker utenfor definisjonens rekkevidde. I Rt. 1992 s. 39 (Edderkoppsaken) var problemstillingen om to journalister som hadde skrevet en bok allikevel kunne påberope seg kildebeskyttelsen i dagjeldende tvistemålslov § 209 a.³⁴ Høyesterett understreket at bøker generelt sett faller utenfor kildevernets virkeområde, men fant i det konkrete tilfellet at bestemmelsen måtte tolkes utvidende slik at boken ble likestilt med trykte skrifter som gir fritak for vitneplikt.

Høyesterett synes å ha lagt avgjørende vekt på at boken på grunn av dens fokus på samfunnsspørsmål falt innenfor formålet med bestemmelsen. En viktig del av begrunnelsen var dessuten at boken ble til *"gjennom den form for samfunnskritisk og oppsøkende journalistikk som i dag anses som en positiv og viktig del av medias arbeid"*, og at det ville være unaturlig å avskjære journalistene fra kildevernet fordi de valgte å presentere stoffet i bokform. Videre ble det tatt i betraktning at det generelt sett vil være vanskelig for kildene å forutse at stoffet skal brukes i en bok, slik at deres anonymitet ikke kan ivaretas, når forfatterne er journalister av yrke.

Det avgjørende for problemstillingen kunne altså ikke være hvilken form informasjonen ble presentert i, men hvorvidt boken inneholdt den type informasjon som bør beskyttes av

---

³³ Bjerke (2001) s. 504

³⁴ Førstvoterende understreket at bemerkningene i saken også får anvendelse for strpl. § 125 (se s. 42)

§ 125 og om boken sto i sammenheng med forfatternes journalistiske virksomhet. I Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) gis det uttrykk for at departementet ser kjennelsen som ”*en tilfredsstillende løsning av de spørsmål som oppstår når pressemedarbeidere offentliggjør betrodde opplysninger i bokform i stedet for media*”.³⁵

I Rt. 2003 s. 28, som gjaldt spørsmålet om hvorvidt to mediestudenter måtte utlevere filmopptak som kunne få betydning i straffesak, la Kjæremålsutvalget til grunn tolkningen i Edderkoppsaken og understreket at det ikke er et krav om ”*jevnlig utgivelse*” for at et medium omfattes av bestemmelsen.

Etter dette kan kildevernet i henhold til gjeldende rett i enkelte tilfeller påberopes også for enkeltstående publikasjoner. Vurderingen av en konkret utgivelse må bero på en rekke momenter, som kan sammenfattes som et krav om at publikasjonen har nær journalistisk tilknytning. Høyesteretts tolkning i Edderkoppsaken har møtt noe kritikk i juridisk litteratur, hovedsakelig fordi den kan medvirke til vanskelige avgrensningsspørsmål i fremtidige saker.³⁶

3.1.2 ”Kringkasting” og ”annen medievirksomhet [...]”

Kildevernet i § 125 gjelder videre for ”*kringkasting*”, jfr. femte ledd. Det må klart nok omfatte de vanligste medieorganer som TV og radio og reiser ingen spesielle problemstillinger i denne sammenheng.

Bestemmelsen omfatter også ”*annen medievirksomhet som i hovedtrekk har samme formål som aviser og kringkasting*”. Det fremgår av forarbeidene at denne tilføyelsen ble gitt for å understreke at blant annet medievirksomhet på internett, som for eksempel nettaviser og andre fora som ikke kan defineres som verken trykt skrift eller kringkasting, skal

---

³⁵ S. 30

³⁶ Se bl.a. Høgetveit (1992) s. 574

omfattes.³⁷ Det avgjørende ved vurderingen av om en type virksomhet faller inn under bestemmelsen vil være om den har en person i ledelse med tilsvarende oppgaver som en redaktør, samt om den fungerer som en kilde for informasjon og debatt.³⁸

Presiseringen må sies å være en naturlig følge av utviklingen som har funnet sted de siste årene. Nettavisene har tatt over store deler av nyhetsmarkedet, og papiravisenes opplag faller stadig. Hensynet bak kildevernet gjør seg gjeldende uavhengig av om nyhetene kommer til uttrykk på internett eller på papiret, og det er ingen momenter av betydning som taler mot at nyheter i elektronisk form skal omfattes av vernet.

Antakelig har ikke presiseringen selvstendig betydning. På bakgrunn av formåls- og rimelighetsbetraktningene rundt spørsmål om rekkevidden av kildevernet i tidligere avgjørelser, og da særlig Edderkoppsaken, antar jeg at Høyesterett uten lovendringen i en sak med en slik problemstilling ville falt ned på konklusjonen at bestemmelsen kunne anvendes analogisk.

Det er usikkert hvor langt EMKs anvendelsesområde strekker seg når det gjelder hvilke medier og publikasjoner som beskyttes av kildevernet. Art. 10 stiller etter ordlyden ingen begrensninger for hvem som kan påberope seg ytringsfriheten. Sakene om kildevernet som EMD har avgjort, gjaldt alle journalister med tilknytning til typisk journalistisk virksomhet som aviser og kringkasting, slik at spørsmålet om eventuelle grenser for anvendelsesområdet ikke ble berørt.

Formålsbetraktninger anvendes konsekvent av EMD, og det er disse som har lagt grunnlaget for mye av domstolens rettsskapende virksomhet.³⁹ Ved drøftelser av om inngrep i kildevernet har vært nødvendige, understreker EMD at formålet med kildevernet

---

³⁷ NOU 2001:32 B s. 963. Det understrekes i Ot.prp.nr. 74 (2005-2006) s. 93 at tilføyselsen i straffeprosessloven tilsvarer den i § 22-11

³⁸ NOU 2001:32 B s. 963

³⁹ Aall (2004) s. 40

er å ivareta pressens sentrale samfunnsrolle som ”*public-watchdog*” ved å forhindre at kilder avskrekkes fra å betro seg til media (”*deterred from assisting the press in informing the public on matters of public interest*”).⁴⁰ Av den grunn er det nærliggende å anta at det avgjørende for om EMD finner at kildevernet kan påberopes i et tvilstilfelle, vil være om den journalistiske virksomheten i saken har en slik rolle at formålet bak kildevernet gjør seg gjeldende.

3.2 Personkretsen

I henhold til strpl. § 125 første ledd kan ”*redaktøren*” av trykt skrift påberope seg kildevernet. Det kan ses i sammenheng med straffeloven (strl.)⁴¹ § 436 om redaktøransvaret, der definisjonen er ”*den som treffer avgjørelse om skriftets innhold eller om del av dette*”. Det avgjørende kan ikke være hvilken tittel vedkommende har, men om de faktiske arbeidsoppgavene tilsvarer de en redaktør vanligvis utfører. Tilsvarende må gjelde for ”*kringkastingssjef*”, som i henhold til bestemmelsens siste ledd også fritas for vitneplikt.

Samme rett som redaktøren har medarbeidere som har fått kjennskap til kilden ”*gjennom sitt arbeid*” for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri, jfr. andre ledd. Endelig omfattes medarbeidere i kringkasting og annen medievirksomhet, jfr. femte ledd. Etter dette er det klart at bestemmelsen omfatter en stor gruppe av personer med ulik tilknytning til nyhetsproduksjonen.

En naturlig forståelse av kravet om kjennskap til kilden ”*gjennom sitt arbeid*” tilsier at det må være en tilknytning mellom ervervelsen av kunnskapen og utøvelsen av den stilling vedkommende har. Det innebærer at opplysninger mottatt i egenskap av å være privatperson ikke vil omfattes. Videre er det mulig at kravet om sammenheng med arbeidet

---

⁴⁰ Se bl.a. Goodwin-saken para. 39

⁴¹ Almindelig borgerlige Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10

må medføre en avgrensning også mot mer tilfeldige ervervelser av informasjon i arbeidstiden som ikke er direkte knyttet opp mot medarbeiderens stilling.⁴² En slik avgrensning vil imidlertid etter min oppfatning kunne være vanskelig å håndheve, og lovens ordlyd tilsier ikke nødvendigvis at kravet skal tolkes så strengt. Nøyaktig hvor grensen går, ser ut til å være uavklart.

For redaktør og kringkastingssjef gjelder intet tilsvarende vilkår. Det tyder på at de kan beskytte sin kilde uavhengig av om de har fått kjennskap til denne på arbeidsplassen eller utenfor.⁴³

De aller fleste saker som behandles av domstolene gjelder journalister, som i utgangspunktet omfattes av § 125 andre ledd. I Rt. 1992 s. 39 (Edderkoppsaken) slo Høyesterett uttrykkelig fast at journalister har ”*en selvstendig rett til å beskytte sine kilder*”. Det må blant annet innebære at freelancejournalister og andre som ikke direkte er knyttet til en bestemt redaksjon gjennom et fast ansettelsesforhold, kan påberope seg kildevernet ved bruk av anonyme kilder.⁴⁴

I den videre fremstillingen vil jeg for enkelthets skyld benytte begrepene journalist og pressemedarbeider, samt redaktørbegrepet hvis det gjelder spesifikt denne stillingen. Ytterligere presiseringer vil gis om nødvendig.

---

⁴² Sml. Rabben (2001) s. 221

⁴³ Eggen (2002) s. 326

⁴⁴ Sml. Rabben (2001) s. 222

3.3 Opplysningene

3.3.1 Krav til ervervelse og bruk

Tidligere var det et vilkår for vitnefritak at kildens opplysninger var publisert. Det følger nå direkte av ordlyden i § 125 at de også omfatter tilfeller der redaktøren og øvrige medarbeidere er ”betrodd” andre opplysninger, i den forstand at de ennå ikke er brukt. Det er imidlertid et krav at de upubliserte opplysningene er betrodd dem ”til bruk i [deres] virksomhet”.

Det innebærer for det første at kilden ved betroelsen må ha forutsatt at han eller hun skulle forbli anonym.⁴⁵ For det andre må kildens motivasjon for å formidle opplysningene til pressen hovedsakelig ha vært at de på en eller annen måte skulle brukes i nyhetsformidlingen.⁴⁶ Hvis kilden hadde et annet formål, for eksempel å bruke journalisten som mellommann overfor politiet, kan derfor ikke kildevernet påberopes.

I den sammenheng kan det vises til Rt. 1993 s. 982 (Ulvejaktsaken). Det omhandlet en journalist som ble tipset om en antatt straffbar felling av ulv, og kilden var antakelig den som hadde skutt ulven. Journalistens oppfølging av saken innebar at han ved flere anledninger opptrådte på en måte som var i kildens interesse. Vurderingstemaet var om journalistens engasjement i saken hadde ”skjedd på vegne av kilden”. Forutsetningsvis ville kildevernet ikke kunne påberopes hvis så var tilfelle.

Sakens ytre omstendigheter kunne tale for at journalisten hadde fungert som en mellommann. Kjæremålsutvalget sluttet seg imidlertid til lagmannsrettens begrunnelse, hvor det ble uttalt at ”mellommannssituasjonen nærmest bare [er] å oppfatte som en side

---

⁴⁵ Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 208

⁴⁶ Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 208

av det journalistiske arbeide".⁴⁷ Kjæremålsutvalget fant det forholdsvis klart at journalistens handlinger i saken hadde vært motivert av "*anerkjente journalistiske hensyn*". Videre ble det påpekt at saken hadde "*sterk interesse i lokalsamfunnet*". Antakelig sannsynliggjorde sakens allmenne interesse at kildens motiv for å innvie journalisten også hadde vært å informere om hendelsen, og ikke bare bruke ham som mellommann. Det ble imidlertid ikke kommentert ytterligere. Kildevernet kunne etter dette påberopes.

Videre fritas ikke journalister for vitneplikt for iakttagelser de selv har gjort. Det er slått fast av Høyesterett ved flere anledninger, sist gang i Rt. 1997 s. 1734 (Basehoppssaken), der det ble uttalt at strpl. § 125 kun gjelder for "*mottatte opplysninger*" og ikke "*egne iakttagelser*". Etter min oppfatning følger konklusjonen av en presiserende tolkning av lovens ordlyd sett i lys av regelens formål. Der en pressemedarbeider gjennom egne observasjoner har tilegnet seg informasjon, synes det ikke naturlig å betegne det som at en kilde har betrodd ham eller henne opplysninger. I slike tilfeller vil det ikke skade pressens informasjonskanaler å pålegge vitneplikt, og det er i utgangspunktet ingen grunn til å sette pressemedarbeideren i en særstilling i forhold til en privatperson som tilfeldigvis gjør observasjoner og senere blir innkalt som vitne i en straffesak.

Det kan imidlertid tenkes tilfeller der journalisten i kraft av sin stilling mer indirekte er blitt gjort oppmerksom på noe av en kilde og senere overværer det, for eksempel en spesiell hendelse. Selv om journalisten selv iakttar hendelsen, kan det være en fortrolighet mellom ham eller henne og kilden som bør anerkjennes og beskyttes av § 125. Det kan for så vidt vises til Rt. 1993 s. 982 (Ulvejaktsaken), hvor journalistens observasjoner var et resultat av at kilden hadde betrodd seg til ham, slik at kildevernet kom til anvendelse.

---

⁴⁷ LF-1992-767

3.3.2 Krav til innhold

Det følger klart av lovens ordlyd at det er kildens identitet, og ikke kildens opplysninger, som skal vernes av bestemmelsen. Journalisten kan ikke med hjemmel i § 125 fritas for vitneplikt om andre ting enn identiteten, for eksempel om hva kilden har fortalt.

I dette ligger en klar forutsetning om at kilden faktisk er anonym. Hvis kildens identitet allerede er kjent for domstolen eller påtalemyndigheten, kommer § 125 ikke til anvendelse. Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2003 s. 28 illustrerer dette. Den gjaldt to mediestudenter som etter avtale med en person hadde filmet ham, under forutsetning at opptakene ikke skulle vises. Personen ble senere siktet i en straffesak, og påtalemyndigheten mente filmopptakene var viktige bevis i saken og måtte være gjenstand for utleveringspålegg. Kjæremålsutvalget påpekte at siktede allerede hadde opplyst til politiet at studentene hadde filmet ham. Det fantes derfor *”ingen ukjent kilde å beskytte”*.

Fritaksadgangen vil åpenbart gjelde informasjon som navn, adresse og andre personopplysninger som raskt vil avsløre hvem den anonyme personen er. Det samme må gjelde for opplysninger som mer indirekte kan bidra til identifisering. Det vises i denne sammenheng til Rt. 1992 s. 39 der det ble understreket at det *”ikke kan stilles spørsmål hvor formålet ikke er å komme på spor av kilden, men hvor det kan bli resultatet”*.

En av medienes inntektskilder er kommersielle annonser. Spørsmålet blir da om slike annonser omfattes av kildevernet slik at pressemedarbeiderne med hjemmel i § 125 er fritatt for vitneplikt om hvem som står bak annonsene. Antakelig vil det sjelden publiseres annonser med direkte strafferettslig relevans. Det kan allikevel tenkes tilfeller der annonsøren reklamerer for en virksomhet som påtalemyndigheten anslår å være straffbar. Annonser faller for så vidt under en naturlig forståelse av uttrykket *”artikkel eller melding i skriften”* i § 125. I Ot.prp.nr.28 (1950) understrekes det imidlertid at annonser ikke skal

omfattes.⁴⁸ Samme synspunkt kommer til uttrykk i Rt. 1976 s. 1219, som gjaldt krav fra offentlige myndigheter til redaksjonen om å oppgi navn og adresse på annonsører i avisen. Høyesterett slo fast at kravet kun hadde med ”*avisens forretningsvirksomhet som annonseorgan*” å gjøre. Saken berørte med andre ord ikke den delen av driften som begrunner kildevernet. Gjeldende rett må således være at annonser faller utenfor kildevernets anvendelsesområde.

De lege ferenda synes det som en rimelig avgrensning av regelens rekkevidde. Kildevernets formål er ikke å beskytte den kommersielle delen av medieorganene, men å ivareta pressens viktige rolle som informasjonsformidler i samfunnet. Det er ikke denne rollen pressen opptre i når den gjengir tekst som firmaer eller organisasjoner i markedsføringsøyemed vil ha på trykk. Dersom det i et konkret tilfelle dreier seg om en annonse som representerer en type innhold som anses beskyttelsesverdig i lys av hensynet bak § 125, bør antakelig formålet med bestemmelsen tillegges slik vekt i saken at annonsen allikevel vurderes på lik linje med publikasjonens øvrige innhold.

3.4 Betydningen av kildens samtykke

En særskilt problemstilling kan oppstå hvis kilden, som i utgangspunktet ga uttrykk for at han eller hun ønsket å være anonym, samtykker til at journalisten kan tilkjenne identiteten overfor domstolen. Spørsmålet blir da om journalistens rett til å forholde seg taus om kilden etter § 125 faller bort.

Høyesterett tok stilling til dette i Rt. 1992 s. 39 (Edderkoppsaken). Førstvoterende slo fast at et slikt samtykke ”*ikke uten videre*” vil medføre at retten til taushet bortfaller. Det skyldtes hovedsakelig at ”*kildevernet ikke bare er gitt i kildens interesse, men også i den alminnelige interesse i at kilder gis anonymitet*”, og at nektelse av samtykke lett kan gi inntrykk av at kilden ”*har noe å skjule*” i tilfeller der de øvrige kilder i saken samtykker.

---

⁴⁸ Ot.prp.nr. 28 (1950) s. 35

Jeg tolker argumentasjonen slik at Høyesterett ikke utelukker at et samtykke kan medføre at taushetsretten faller bort, men at det i så tilfelle må avgjøres ved en helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle.

Senere ble det foreslått av Kildevernutvalget et tillegg til bestemmelsen som uttrykkelig slo fast at samtykke fra kilden skulle få innvirkning på kildevernet.⁴⁹ Forslaget ble imidlertid avvist av departementet. Oppfatningen var at behovet ikke var der ettersom ”*kilden selv [kan] stå frem og angi seg som kilde om han eller hun skulle ønske det*”.⁵⁰ Samtykke skulle derfor ikke få innvirkning på saken. Gjeldende rett er således at et samtykke fra kilden ikke medfører at journalistens rett til å forholde seg taus om kildens identitet i medhold av § 125 bortfaller.

---

⁴⁹ NOU 1988: 2 s. 73

⁵⁰ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 18

4 RANSAKING OG BESLAG AV PRESSENS MATERIALE

4.1 Innledning

Som ledd i en etterforskning kan påtalemyndigheten iverksette visse tvangstiltak overfor borgerne. Det følger av legalitetsprinsippet at slike tiltak må ha hjemmel i lov. Adgangen til bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler reguleres hovedsakelig av strpl. kapittel 13 a til 17 b, og disse hjemler en rekke ulike tiltak. Regler for ransaking og beslag fremgår av kapittel 15 og 16. Påtalemyndigheten har etter dette en viss adgang til å gjennomføre ransaking og beslag også overfor redaksjoner eller den enkelte pressemedarbeider som, uten selv å være innblandet, sitter med informasjon som kan være av interesse for et antatt straffbart forhold under etterforskning.

Hensynet bak kildevernet gjør seg gjeldende for adgangen til å iverksette ransaking og beslag overfor mediene. Resultatet kan medføre at kildens identitet avdekkes og dermed i like stor grad skade pressens informasjonskanaler som ved pålegg av vitneplikt, uavhengig av om formålet er å innhente disse opplysningene eller ikke.

Det er allikevel ingen tvil om at det må være adgang til å anvende ransaking og beslag overfor pressen hvis det er nødvendig for å finne eller sikre bevis under etterforskning av straffbare forhold.

De generelle vilkår for husransaking som er aktuelle her fremgår særlig av strpl. § 192 første ledd og annet ledd punkt tre, §§ 197 og 198 annet ledd. De alminnelige vilkår for beslagleggelse fremgår hovedsakelig av §§ 203, 205 og 206. Kort sagt kreves skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling for begge tvangsmidlene.⁵¹ Beslagsretten betinges videre av at tingen antas å ha betydning som bevis, og for ransaking settes som vilkår at det er særlig grunn til å tro at bevis eller ting som kan beslaglegges finnes på

---

⁵¹ Det følger ikke direkte av ordlyden i § 203, men det er allikevel klart. Se bl.a. Bjerke (2001) s.712

stedet. Av hensyn til oppgavens begrensede omfang vil ikke disse behandles nærmere, og det legges til grunn for den videre fremstilling at de er oppfylt.⁵²

Det bemerkes at pressen kan samtykke til ransaking og beslag slik det fremgår henholdsvis av § 197 første ledd og § 205 første ledd. På grunn av den interessekonflikt som gjør seg gjeldende mellom påtalemyndigheten og pressen er det antakelig sjelden at samtykke vil gis, og fremstillingen forutsetter derfor at samtykke ikke foreligger.

Også spørsmål om pressens plikt til å utlevere dokumenter etter § 210 oppstår med jevne mellomrom. Utlevering kan særlig være aktuelt hvis politiet har gjennomført ransaking uten å finne det materialet som ønskes beslaglagt. Slikt pålegg vil imidlertid sjelden eller aldri oppnå resultater hvis dokumentene inneholder kildeopplysninger. Medias regel om aldri å oppgi kilder gjør seg også gjeldende ved utlevering av dokumenter. Med dette er utleveringspålegg for så vidt sammenlignbart med inngrep i form av pålegg om vitneplikt. Det skal ikke behandles nærmere.

4.2 Formelle vilkår for beslutning om ransaking og beslag

Bruk av tvangsmidler rettet mot pressen kan ofte være kontroversielle. På et område hvor det som oftest vil være uenighet mellom påtalemyndighet og presse, vil domstolen som en uavhengig tredjepart kunne vurdere fakta mer objektivt. Pressefriheten og kildevernet er anerkjente prinsipper i samfunnet, og det er derfor viktig at beslutningene som griper inn på dette området fattes på forsvarlig vis. Selv om man må legge til grunn at enhver som innehar kompetanse uansett følger de regler som gjelder, vil beslutninger tatt av uavhengig instanser ofte være mer tillitsvekkende utad. Ikke minst vil det være betryggende for fremtidige kilder å se at politi og påtalemyndighet ikke vilkårlig kan gripe inn i kildevernet

---

⁵² For en fremstilling, se Andenæs (2009) s. 307 flg.

ved å bruke ransakings- og beslagsretten. Generelt taler det for å gi retten beslutningsmyndighet ved bruk av tvangsmidler overfor pressen.⁵³

På den andre siden taler avgjørende effektivitetshensyn for at påtalemyndigheten må ha en viss anledning til å ta slike beslutninger i stedet for å vente på rettens avgjørelse. Det gjelder særlig i tilfeller der formålet med ransakingen ellers ikke kan oppnås og etterforskningen som følge av det vil bli skadelidende.

For beslutning om beslag i sin alminnelighet, ligger primærkompetansen hos påtalemyndigheten, jfr. § 205 første ledd. I § 205 tredje ledd skjerpes kravene for de tilfeller der besitteren av dokumentene ikke plikter å forklare seg uten at det er særskilt pålagt av retten, blant annet i henhold til § 125. Da må det først foreligge kjennelse fra retten for at beslag skal kunne tas.

For beslutning om ransaking ligger primærkompetansen for beslutning om ransaking etter § 192 hos retten, jfr. § 197 første ledd. Hvis det er ”fare ved opphold”, jfr. annet ledd første punktum, kan slik beslutning tas av påtalemyndigheten. I rettspraksis og juridisk teori er dette tolket som et krav om at utsettelse for å vente på rettens beslutning kan medføre at formålet ikke oppnås.⁵⁴

Etter annet punktum begrenses imidlertid påtalemyndighetens kompetanse i to henseender ved ransaking av ”redaksjonslokaler eller tilsvarende”.

For det første kan slik beslutning bare treffes av statsadvokaten. Det understrekes i forarbeidene at også lavere nivåer innen påtalemyndigheten vil kunne utøve forsvarlig skjønn ved en slik beslutning, men at behovet for å markere alvorligheten av beslutningene taler for å legge kompetansen på et høyt nivå.⁵⁵

---

⁵³ Jfr. også NOU 1988:2 s. 23-24

⁵⁴ Se bl.a. Bjerke (2001) s. 692

⁵⁵ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 34

For det andre vil statsadvokaten kun ha kompetanse hvis det er *”sannsynlig at etterforskningen vil bli vesentlig skadelidende dersom man skulle vente på rettens beslutning”*. Ordlyden gir uttrykk for et betydelig strengere krav til nærliggende konsekvenser enn etter første punktum. Det underbygges av uttalelsen i forarbeidene om at det *”bare i helt spesielle tilfelle”* kan iverksettes ransaking i redaksjonslokaler uten rettens beslutning.⁵⁶

Det bemerkes at begrensningen i påtalemyndighetens kompetanse ikke gjelder for enhver ransaking som rammer pressemedarbeidere utenfor redaksjonslokalene. Som *”tilsvarende”* et redaksjonslokale skal regnes for eksempel hjemmekontorer og korrespondentkontorer, men det oppstilles et minstekrav om at det aktuelle rommet eller lokalet *”har ytre kjennetegn som tilsier at det dreier seg om et sted som for en vesentlig del nyttes av en journalist til arbeidsplass”*.⁵⁷ For eksempel vil da ikke det skjerpede kompetansekravet komme til anvendelse ved ransaking av kontoret i en privatbolig hvis det ikke foreligger noen indikasjoner på at en journalist arbeider der. Praktiske hensyn taler for denne begrensningen.⁵⁸

De formelle vilkår for å fatte beslutning om ransaking overfor massemedia er med dette noe strengere enn i øvrige tilfeller, uten at det kategorisk oppstilles krav om at beslutningen kun kan treffes av domstolen. Slik avspeiler reglene lovgivers kompromiss mellom ønsket om en tillitsvekkende og uavhengig domstolsvurdering og påtalemyndighetens behov for effektive avgjørelser.

---

⁵⁶ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 34

⁵⁷ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 38

⁵⁸ Se nærmere om forståelsen av uttrykket i Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 36 flg.

4.3 Begrensninger i beslagsretten i strpl. § 204

Hvis politiet beslaglegger dokumenter hos en redaksjon eller en journalist for øvrig, og med det tar over besittelsen, vil eventuelle opplysninger i dokumentet om kildens identitet avdekkes.

Som følge av det begrenser strpl. § 204 adgangen til beslag etter § 203. Bestemmelsen lyder:

”Det kan ikke tas beslag i dokumenter eller annet hvis innhold et vitne kan nekte å forklare seg om etter §§ 117-121 og 124-125, og som besittes enten av den som kan nekte å forklare seg, eller av den som har rettslig interesse i hemmelighold. I den utstrekning det etter de nevnte bestemmelser kan pålegges vitneplikt i visse tilfelle, gjelder dette tilsvarende for adgangen til beslag.”

Det innebærer at journalistisk materiale som inneholder opplysninger om identiteten til anonyme kilder som hovedregel ikke kan beslaglegges, jfr. utgangspunktet i § 125. Det betyr imidlertid også at slikt materiale i henhold til § 204 annet punktum kan beslaglegges i samme utstrekning som vitneplikt kan pålegges av domstolen. Beslagsretten skal etter dette vurderes på samme måte som spørsmålet om hvorvidt vitneplikt kan pålegges.⁵⁹ Hva som skal til for at vilkårene for vitneplikt i § 125 tredje ledd er oppfylt, kommer jeg tilbake til under punkt 5.

En ubegrenset adgang til å beslaglegge pressens materiale ville medført at kildevernet ble uthult, og at journalisten ikke fikk anledning til å påberope seg taushetsretten. Strpl. § 204 gir med dette en helt nødvendig begrensning i beslagsadgangen overfor pressen.

---

⁵⁹ Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 254

For at begrensningen skal virke etter sin hensikt, er det imidlertid en forutsetning at det gjelder visse skranker ved selve iverksettingen og gjennomføringen av ransaking med formål å beslaglegge dokumenter hos pressen, slik at kilders identitet ikke avdekkes på dette tidspunkt uavhengig av om beslag kan tas eller ikke. Det går jeg nærmere inn på under neste punkt.

Det bemerkes at § 204 etter ordlyden har et noe snevrere anvendelsesområde enn beslagshjemmelen i § 203, ettersom den ikke gjelder for ”*ting*” generelt. Jeg antar det vil ha liten betydning, ettersom ulike typer materiale som fotografier, filmruller, filer lagret på data og så videre regnes som ”*dokumenter eller annet*” i lovens forstand.⁶⁰ Grensedragningen ser ikke ut til å være skarp, og hensynet til sammenheng i regelverket tilsier for så vidt at alt som kan inneholde slike opplysninger som nevnt i § 125 bør omfattes.

For enkelhets skyld vil betegnelsen ”*dokumenter*” benyttes i den videre fremstillingen.

4.4 Fremgangsmåten ved gjennomføring av ransaking og beslag

4.4.1 Politiets alminnelige adgang til å se gjennom dokumenter under ransaking

Det er klart at det gjelder et forbud mot å gjennomgå dokumenter som politiet finner under ransaking og som de vet eller må forstå at ikke kan beslaglegges.⁶¹

Spørsmålet er om det utover dette gjelder en generell begrensning for politiets adgang til å se gjennom dokumenter under ransaking av pressens materiale, grunnet risikoen for å avdekke anonyme kilders identitet.

---

⁶⁰ NOU 1988:2 s.28 og Rt. 1992 s. 904

⁶¹ Andenæs (2009) s. 310

Straffeprosesslovens regler for ransaking i § 192 flg. oppstiller ingen slike begrensninger, hvilket tilsier at det heller ikke gjelder noen. Det underbygges av Straffeprosesslovkomiteens innstilling, hvor det legges til grunn at ”*politiet [ved ransaking] må kunne undersøke papirer i den utstrekning det er nødvendig for å skaffe grunnlag for skjønnnet over hvilke papirer som bør beslaglegges (...), og i så fall er det ikke til å unngå at politiet også kan komme til å gjennomse papirer som det ikke er adgang til å beslaglegge*”.⁶²

Det synes som om løsningen også er lagt til grunn i praksis etter at Høyesterett uten nærmere kommentarer gjenga uttalelsen i Rt. 1986 s. 1149, som omhandlet beslag av dokumenter antatt å være undergitt taushetsplikt i henhold til strpl. § 119.⁶³

På bakgrunn av dette må svaret være at det ikke gjelder en generell begrensning for politiets adgang til å gjennomgå dokumenter ved ransakingen. Det medfører klart nok en risiko for at kilder gjøres kjent for politiet på dette tidspunkt. Allikevel taler praktiske hensyn for at det må være løsningen. Med mindre dokumentene er tydelig merket, vil det ofte være vanskelig å fastlegge hva de inneholder uten å se gjennom dem. Hvis risikoen for å avdekke kilder skulle føre til at gjennomgang av ethvert dokument i lokalet var utelukket, ville det i praksis være vanskelig å oppnå formålet ved ransaking overfor pressen.

4.4.2 Politiets adgang til å se gjennom dokumenter som besitteren hevder ikke kan beslaglegges

Som påpekt i punkt 4.2, følger det av § 205 tredje ledd at dokumenter med innhold som journalisten bare er forpliktet til å forklare seg om etter rettens pålegg i henhold til § 125 tredje ledd, ikke kan beslaglegges uten rettens kjennelse. Hvis det ikke foreligger slik kjennelse, kan politiet ta med dokumentene i forseglet konvolutt til retten.

---

⁶² S. 256

⁶³ Jahre (1990) s. 259

I NOU 1988:2 understrekes det at politiet må ta med dokumentene til avgjørelse i retten hvis *”en pressemedarbeider påberoper overfor politiet at det beslag de har tenkt å foreta omfatter dokumenter med slikt innhold som han kan nekte å forklare seg om”*.⁶⁴ I Ot.prp.nr. 53 (1983-1984) er det uttrykt som at *”politiet [ikke vil] ha adgang til å gjennomgå dokumentet på stedet”* i disse tilfellene.⁶⁵

Etter dette har politiet ikke adgang til å se gjennom dokumenter når det hevdes at de inneholder opplysninger om anonyme kilder og derfor bare kan beslaglegges etter rettens kjennelse. Det må tolkes som at politiet er pliktig til å ta journalisten på ordet hvis vedkommende fremmer en slik påstand. Bevis eller sannsynlighetsovervekt for at påstanden er korrekt kan ikke være nødvendig, jfr. blant annet formuleringen *”påberoper”* i forarbeidene. Det vil uansett være praktisk umulig i de fleste tilfeller.

Spørsmålet blir om regelen om fremgangsmåte i § 205 tredje ledd gjør seg gjeldende uavhengig av hvor dokumentene befinner seg på tidspunktet for ransakingen. Det alminnelige er nok at de oppbevares i redaksjonens lokaler, men det kan også tenkes journalister som jobber og lagrer materiale andre steder, for eksempel på et kontor i privatboligen sin.

I § 205 tredje ledd er det ikke tatt forbehold om at opplysningene må befinne seg på et sted tilknyttet redaksjonen. Det tyder på at bestemmelsen må forstås slik at den gjelder uavhengig av dette. I forarbeidene legges til grunn at regelen gjelder også ved *”beslag av dokumenter som ikke befinner seg i et redaksjonslokale, men f.eks. hjemme hos en journalist”*.⁶⁶ Senere understrekes det at den gjelder *”uansett hvor besitteren oppbevarer dokumentene”*.⁶⁷

---

⁶⁴ NOU 1988:2 s. 23

⁶⁵ S. 63

⁶⁶ NOU 1988:2 s. 23

⁶⁷ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 38

Svaret er derfor at § 205 tredje ledd gjelder uavhengig av om dokumentene er i redaksjonslokalet eller andre steder på ransakings- og beslagstidspunktet. Etter dette har begrensningen et videre anvendelsesområde enn det skjerpede kompetansekravet i § 197 annet ledd for ransaking overfor pressen utenfor redaksjonslokaler, ettersom det der kreves ytre holdepunkter for at det foregår journalistisk virksomhet på stedet.

Hensynene bak kildevernet gjør seg gjeldende uavhengig av om opplysningene befinner seg i redaksjonslokalet eller ikke. Å gi § 205 tredje ledd anvendelse også utenfor redaksjonslokaler gir også god sammenheng med anvendelsesområdet til § 125. Hvis dokumentene måtte finne seg i et redaksjonslokale, ville det blant annet i praksis avskjære freelancere fra tilfredsstillende beskyttelse mot avdekking av kilder ved ransaking.

For at § 205 tredje ledd skal komme til anvendelse, må for øvrig ”besitteren” være unntatt fra vitneplikt i henhold til § 125. Kildevernutvalget la til grunn at materiale i redaksjonens kontorer må anses i besittelse av redaksjonen som sådan, og at også andre enn medarbeideren som oppbevarer dokumentet på sitt kontor har samme rettighet.⁶⁸ Det forhindrer uheldige følger av at den enkelte journalist ikke er til stede på tidspunktet for ransakingen.

Hvis politiet tar med seg dokumenter til retten for avgjørelse av om beslag kan tas, må dokumentene ”forsegles i lukket konvolutt”, jfr. § 205 tredje ledd. Kravet er gitt spesielt med tanke på ransaking og beslag i redaksjonslokaler.⁶⁹

For politi og påtalemyndighet sikrer adgangen til umiddelbart å ta med dokumentene at pressemedarbeiderne ikke får anledning til å fjerne eller tilintetgjøre dem mens retten treffer beslutning om hvorvidt beslag kan tas eller ikke. Gjennom kravet om forsegling av

---

⁶⁸ NOU 1988:2 s.28

⁶⁹ NOU 1988:2 s. 23

konvolutt forsikres samtidig journalisten om at dokumentene ikke ses gjennom etter at de er tatt bort fra stedet og før de avleveres i retten. Regelen gir med dette en visshet for begge parter om at domstolens avgjørelse om beslagsretten får reell betydning.

4.4.3 Tilkallingsplikten i strpl. § 200 annet ledd

Gjennom tilkallingsplikten i § 200 annet ledd effektiviseres begrensningen i adgangen til å se gjennom dokumentene under ransaking. Plikten går ut på at redaktør eller stedfortreder skal tilkalles ved ransaking av redaksjonslokaler, og vedkommende journalist ved ransaking av hans privatbolig. Det sikrer at politiet i mindre grad kan iverksette ransaking og beslag på et tidspunkt hvor ingen med kjennskap til dokumentenes innhold kan gripe inn og kreve at de tas til retten for avgjørelse. De uheldige virkningene av den generelle adgangen til å se gjennom dokumenter som påpekt under punkt 4.4.1, vil med dette til en viss grad avverges.

Kravet kan medføre at ransakingen forsinkes noe, slik at etterforskningen skades. Bestemmelsen krever imidlertid bare tilkalling når det kan skje ”uten opphold”, hvilket etter ordlyden må tolkes som et relativt kort tidsrom. Ofte vil imidlertid ransaking i redaksjonslokaler iverksettes på dagtid, og da vil allerede redaktøren være til stede slik at man ikke behøver å vente.⁷⁰

4.5 Særlig om rettens gjennomgang av dokumenter etter strpl. § 205 tredje ledd

Et særskilt spørsmål som oppstår når påtalemyndigheten avleverer dokumenter til retten for avgjørelse i henhold til § 205 tredje ledd, er om det gjelder noen begrensninger for dommerens rett til å se gjennom disse.

---

⁷⁰ Det forutsettes i alle fall i NOU 1988: 2 s. 26

For at domstolen skal kunne avgjøre om dokumentene kan beslaglegges eller ikke, må de i utgangspunktet underlegges en eller annen form for vurdering. Det vil imidlertid medføre at dommeren gjøres kjent med kildens identitet der dokumentene inneholder slike opplysninger, også i de tilfeller der det viser seg ikke å være grunnlag for vitneplikt.

Kildevernutvalget vurderte problemstillingen og understreket at dommeren normalt må kunne åpne konvoluttene for å sortere ut eventuelle dokumenter som ikke inneholder kildeopplysninger.⁷¹

Det ble imidlertid også lagt til grunn at unntak bør gjøres hvis beslaget i følge påtalemyndigheten utelukkende er foretatt for å få kjennskap til kildeopplysninger. Da bør retten vurdere sakens momenter og returnere konvoluttene uåpnet hvis den finner at vilkårene for vitneplikt ikke er til stede.⁷² Hensynet til å ivareta kildevernet tilsier at det samme må gjelde hvis retten av andre grunner med stor sikkerhet kan fastslå at dokumentene inneholder kildeopplysninger.

Svaret må derfor være at det ikke gjelder noen begrensninger for rettens adgang til å se gjennom dokumentene, med mindre det foreligger omstendigheter som medfører at den uten gjennomsyn kan avgjøre spørsmålet på forsvarlig vis.

Risikoen for at retten får kjennskap til kildens identitet uten at vitneplikt kan pålegges, medfører for så vidt et skår i kildevernet. Allikevel kan det ikke være tvil om at det er nødvendig for å hindre at media misbruker sine privilegier og urettmessig hindrer politiets etterforskning. Hvis retten måtte ta pressens påstand på ordet og ikke kunne gå gjennom dokumentene, ville det i realiteten medføre at pressen fikk en nærmest ubegrenset beskyttelse mot beslag av alle typer dokumenter.⁷³ Det er jo i de færreste tilfeller retten

---

⁷¹ NOU 1988:2 s. 28

⁷² NOU 1988:2 s. 28

⁷³ NOU 1988:2 s. 28

kommer til at det er grunnlag for å gripe inn i kildevernet. En slik særstilling for journalister i forhold til hva som gjelder for andre ville være ubegrunnet.

Skadevirkninger som følge av rettens innsyn avverges for øvrig i stor grad av at dommeren må anses inhabil ved senere behandling av saken hvor kildens identitet er av betydning, og at han heller ikke kan innkalles for å vitne om kilden.⁷⁴

4.6 Proporsjonalitetskravet i EMK art. 10 annet ledd som skranke

Som nevnt under punkt 2.3, må det i henhold til EMDs tolkning av EMK art. 10 annet ledd være proporsjonalitet mellom inngrepets begrunnelse på den ene siden og konsekvenser for kildevernet og journalisten på den andre siden. Det skal her ses på noen av de særskilte begrensningene kravet medfører for adgangen til ransaking og beslag.

Bruk av tvangsmidler kan for øvrig også ses som inngrep etter EMK art. 8, som beskytter retten til respekt for privatliv og familieliv (*“right to respect for[one’s] private and family life”*). EMD har imidlertid angitt en særskilt høy terskel for inngrep i kildevernet etter art. 10. Beskyttelsen etter denne artikkelen går derfor antakelig lenger.

Et spørsmål er om bruk av ransaking og beslag må anses som alvorligere inngrep enn pålegg av vitneplikt. I sistenevnte tilfelle gis journalisten en plikt til å oppgi en bestemt opplysning. Ved ransaking og beslag avdekkes og medtas ofte store mengder informasjon, herunder om kilder, ved bruk av makt.

EMDs syn på spørsmålet illustreres av *Roemen and Schmit v. Luxembourg*, hvor en journalist hadde publisert en artikkel som avslørte at en av landets ministre tidligere hadde blitt tatt for skattebedrageri. Det ble åpnet en etterforskning for å avdekke hvilken statsansatt som hadde lekket opplysningene, og med det gjort seg skyldig i overtredelse av

---

⁷⁴ NOU 1988:2 s. 28

taushetsplikten. Etter tillatelse fra retten iverksatte politiet omfattende ransaking av journalistens hjem og kontor. Spørsmålet var om inngrepet tilfredsstilte nødvendighetskravet i art. 10.

EMD påpekte at det var en fundamental forskjell mellom denne saken og Goodwin-saken. Her var det snakk om svært omfattende ransaking av journalistens hjem og kontor, mens Goodwin ble pålagt vitneplikt. EMD understreket følgende:

”The Court considers that, even if unproductive, a search conducted with a view to uncover a journalist’s source is a more drastic measure than an order to divulge the source’s identity. This is because investigators who raid a journalist’s workplace unannounced and armed with search warrants have very wide investigating powers, as, by definition, they have access to all the documentation held by the journalist. (...) It thus considers that the searches of the [journalist’s] home and workplace undermined the protection of sources to an even greater extent than the measures in issue in Goodwin.”⁷⁵

EMD konkluderte med at ransakingen utgjorde et brudd på art. 10.

På bakgrunn av dette synes det klart at domstolen anser bruk av ransaking overfor pressemedarbeidere som mer inngripende enn pålegg om vitneplikt. Det må bety at det kreves en forholdsmessig større interesse i favør av inngrepet for å tilfredsstille proporsjonalitetskravet i EMK art. 10.

EMDs argumentasjon i Roemen and Schmit v. Luxembourg tyder på at vurderingen av hvor alvorlig ransakingen i et konkret tilfelle er, beror på hvor vide rammer som gis for iverksettelsen og gjennomføringen av den. Til støtte for dette kan det vises til Ernst and others v. Belgium, der EMD igjen uttrykte sterke betenkeligheter med omfanget av

---

⁷⁵ Para. 57

ransakingene og beslagene som hadde funnet sted.⁷⁶ Det var snakk om tillatelser som var meget vidt formulert og dermed innebar retten til å gå gjennom journalistens materiale nærmest uten begrensninger. Det var derfor ikke proporsjonalitet mellom bruk av tvangsmidler og det formål myndighetene ønsket å oppnå.

Som vist tidligere i fremstillingen, fastsetter straffeprosessloven en rekke begrensninger ved iverksetting og gjennomføring av ransaking og beslag. Ytterligere et eksempel er at det bare til en viss grad kan besluttes beslag av dokumenter som er angitt ved en kollektiv betegnelse.⁷⁷ Det fører til at omfanget av inngrepet holdes innenfor noenlunde klare rammer.

Videre later det til å ha betydning for EMD ved prøvelsen av proporsjonaliteten, om beslutningen er truffet av retten.⁷⁸ Avgjørelser tatt for eksempel av påtalemyndigheten i medhold av § 197 annet ledd vil fortsatt kunne være legitime inngrep i kildevernet. De vil imidlertid underlegges en strengere prøving hva gjelder de rammer som er satt for inngrepet.⁷⁹

Endelig tilsier proporsjonalitetskravet at påtalemyndigheten i valget mellom flere aktuelle tvangsmidler, er nødt til å bruke det minst inngripende hvis formålet kan oppnås med dette. Et eksempel kan være at man må nøye seg med å kreve utlevering av visse dokumenter i stedet for ransaking og beslag. Overfor pressen vil imidlertid utleveringspålegg som påpekt ha liten nytte hvis det dreier seg om dokumenter med kildeopplysninger, og i disse tilfeller antar jeg at selve valget av ransaking og beslag anses som berettiget.

---

⁷⁶ Pressemelding av 15.07.2003 (ECHR Portal)

⁷⁷ Se bl.a. Rt. 1992 s. 1288

⁷⁸ Kjølbros (2005) s. 475

⁷⁹ Kjølbros (2005) s. 475

5 DOMSTOLENS ADGANG TIL Å PÅLEGGE VITNEPLIKT

5.1 Innledning

Adgangen til å gjøre unntak fra kildevernet ved å pålegge vitneplikt følger av strpl. § 125 tredje ledd. Hvis de to kumulative grunnvilkårene er oppfylt, kan retten etter en ”*samlet vurdering*” pålegge vitneplikt.

Bestemmelsen oppstiller i tredje ledd annet punktum et kvalifisert krav til vekten av hensynene som taler for vitneplikt hvis kilden har ”*avdekket forhold som det var av samfunnsmessig betydning å få gjort kjent*”. Da må retten finne at det er ”*særlig påkrevd*” for at pressemedarbeideren kan pålegges vitneplikt. Ordlyden gir med dette anvisning på et svært sterkt kildevern.

I Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) er det uttrykkelig uttalt at det bare unntaksvis skal kunne pålegges vitneplikt.⁸⁰ Videre er det lagt til grunn at domstolen ved tvilstilfeller heller bør la tvilen lede til at vitneplikt ikke pålegges enn det motsatte.⁸¹ Dette bør regnes som overordnede prinsipper ved anvendelsen av § 125. Pålegg av vitneplikt som griper inn i kildevernet må også holdes innenfor rammene av EMK art. 10 annet ledd.

Gjennom lovforarbeider, høyesterettspraksis og praksis fra EMD har det utviklet seg ytterligere retningslinjer for hva som skal til for å pålegge pressemedarbeidere vitneplikt. I denne delen av oppgaven skal det gis en fremstilling og vurdering av gjeldende rett på området.

---

⁸⁰ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 5

⁸¹ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 25

5.2 Grunnvilkår for å pålegge vitneplikt

5.2.1 Vektige samfunnsinteresser må tilsi at opplysningen gis

Første spørsmål blir hva som skal regnes som ”*samfunnsinteresser*”. Lovens ordlyd er generelt utformet, og det gis ingen eksempler på hvilke kategorier av interesser som er tillatt å ta i betraktning. Nærmere retningslinjer kan imidlertid utledes av andre rettskilder.

I Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) legges det til grunn at ikke bare statens eller det offentliges interesser skal regnes med i kategorien, men også fellesskapsinteresser og allmenne interesser som gjør seg gjeldende i samfunnet.⁸² Begrepet er med andre ord ment å omfatte en stor og variert gruppe av interesser.

Etter EMK art. 10 er det et absolutt vilkår at et inngrep i ytringsfriheten, herunder kildevernet, er nødvendig for å beskytte et av de nevnte formål. Med dette setter konvensjonen en grense for hvilke formål som kan legitimere inngrep, og et eller flere av de hensyn som gjøres gjeldende av påtalemyndigheten i en konkret sak må gå under et av disse for at norske domstoler skal pålegge vitneplikt. Formålene er imidlertid generelt utformet og dekker en rekke områder. Det er rimelig å anta at påtalemyndighetens begrunnelse som oftest vil oppfylle kravet om legitimt formål.

Når en pressemedarbeider i forbindelse med en straffesak innkalles som vitne om identiteten til en av sine kilder, har det forutsetningsvis det formål å forhindre en forbrytelse eller belyse og oppklare et straffbart forhold som allerede er begått. Det er ikke tvilsomt at det generelt regnes som en samfunnsinteresse i lovens forstand å få oppklart hvem som står bak planlagte eller gjennomførte handlinger som bryter med norsk lov og å forhindre slike. Det følger også av EMK art 10. annet ledd fast at legitime hensyn ved inngrep er ”*national security or public safety*” og ”*prevention of disorder or crime*”.

---

⁸² S. 24

Foruten den åpenbare interessen i å unngå at borgerne utsettes for straffbare handlinger, må avverging og oppklaring av forbrytelser anses å være i samfunnets interesse for å ivareta for folks tillit til politi og påtalemyndighet så vel som den allmennpreventive effekt.

Hvilke opplysninger som er i samfunnets interesse å gi kan videre illustreres med noen eksempler fra rettspraksis.

Flere av Høyesteretts kjennelser gjelder polititjenestemenn som har overtrådt sin taushetsplikt ved å betro seg til pressen, blant annet Rt. 2002 s. 489 (Kjendisbedragerisaken). Det ble her lagt til grunn at det er en *”vektig samfunnsinteresse å få avklart om det foreligger [brudd på taushetsplikten] og hvem som eventuelt er ansvarlig”*. I EMK art. 10 er det fastsatt uttrykkelig at hensynet til taushetsplikt (*”preventing disclosure of information received in confidence”*) kan begrunne inngrep i kildevernet. En følge av taushetspliktsbrudd er gjerne at personvernet krenkes. I forarbeidene understrekes det at *”vern om enkeltpersoners privatliv, fred, omdømme og ære”* skal regnes som samfunnsinteresse i lovens forstand.⁸³

I Rt. 1992 s. 39 (Edderkoppsaken) var spørsmålet om vitneplikt kunne pålegges på bakgrunn av *”samfunnets interesse i å få kunnskap om overvåkningspolitiet [i strid med arbeidsinstruksen] har drevet overvåkning på politisk grunnlag”*. Det må åpenbart generelt være av interesse om offentlige organer har overtrådt de reglene som gjelder, spesielt dem med en sentral og tillitsavhengig stilling i samfunnet og en faktisk mulighet til å misbruke sin myndighet. Ofte vil en imidlertid befinne seg i kildevernets kjerneområde hvis det dreier seg om kritikkverdige forhold fra statens side, slik at det skal svært mye til før interesseavveiningen faller ut i favør av vitneplikt.

Videre ble det i Rt. 1993 s. 982 (Ulvejaktsaken) pekt på viktigheten av å *”oppklare drap på ulv for å redusere risikoen for utryddelse”*. Det er med andre ord ikke bare i samfunnets

---

⁸³ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 24

interesse i lovens forstand å oppklare handlinger som krenker menneskers integritet, liv eller formuesgoder, men også ulike overtredelser av straffebud til beskyttelse av for eksempel miljø og dyreliv.

Som motsetning til ”*samfunnsinteresser*” står private interesser. Det legges til grunn i Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) at uttrykket ikke er ment å omfatte de utelukkende private interesser, som for eksempel i forretningssammenhenger.⁸⁴

I Goodwin-saken slo imidlertid EMD fast at hensynet til å beskytte den private virksomhetens økonomi, samt virksomhetens interesse i å avsløre en mulig illojal arbeidstaker var legitime formål i art. 10s forstand. Det må sies å være hensyn som hovedsakelig gjør seg gjeldende i private forretningssammenhenger. Etter dette er slike hensyn i alle fall å anse som legitime formål i henhold til art. 10.

Spørsmålet blir så hva som skal til for at samfunnsinteresser er å anse som ”*viktige*” i henhold til § 125. Det avgjørende kan ikke være interessens generelle vekt, men hvorvidt interessen er viktig i den konkrete saken.⁸⁵ Det følger for øvrig også av EMKs krav om at inngrep i kildevernet må være nødvendig.

Det presiseres i forarbeidene at interessene må være ”*av en viss styrke*”.⁸⁶ I rettspraksis vurderes vilkåret vanligvis under ett, og det kan vanskelig utledes klare retningslinjer om akkurat hvor sterk interessen må være for å subsumeres under ”*viktige samfunnsinteresser*”. Etter dette later det ikke til å være avgjørende for norske domstoler å fastlegge nøyaktig hvor minimumskravet til interessens tyngde går. Hvis det først foreligger en ikke helt ubetydelig samfunnsinteresse, synes det som om vilkåret anses oppfylt. Hvor tungtveiende interessen er, får heller betydning ved helhetsvurderingen som skal foretas hvis det andre grunnvilkåret er oppfylt.

---

⁸⁴ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 24

⁸⁵ S. 24

⁸⁶ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 24

5.2.2 Opplysningen må være av vesentlig betydning for sakens oppklaring

Dersom retten finner at vilkåret om vesentlig samfunnsinteresser er oppfylt, må det vurderes hvorvidt kunnskap om kildens identitet er av ”*vesentlig betydning for sakens oppklaring*”.

En naturlig forståelse av ordlyden tilsier at det åpenbart stilles et krav om at opplysning om kildens identitet har mer enn et minimum av tilknytning til og relevans for det saken gjelder. Hvis kilden ønskes for informasjon som politiet allerede besitter, eller som svært enkelt kan verifiseres fra annet hold, kan ikke hans eller hennes identitet sies å være relevant for oppklaring av saken. At opplysningen må ha betydning for sakens oppklaring, gir inntrykk at vitneplikt ikke kan pålegges hvis en sak kan løses på andre måter. Ytterligere holdepunkter kan vanskelig utledes av ordlyden. Vilkåret må derfor tolkes i lys av andre rettskilder.

I forarbeidene til lovendringene der dagens uttrykk ble inntatt i § 125, understrekes det av Kildevernutvalget at ”*det ikke skal være adgang til å pålegge vitneplikt dersom retten antar at saken kan løses ved annen etterforskning enn avhør av journalisten*”.⁸⁷ For politiets vedkommende ble det særskilt påpekt at ”*[andre etterforskningsskritt] bør utnyttes før det blir tale om å kreve vitneplikt pålagt*”.⁸⁸

Høyesterett vurderte vilkåret nærmere i Rt. 2002 s. 489 (Kjendisbedragerisaken). En journalist var i besittelse av opplysninger som høyst sannsynlig stammet fra et brudd på taushetsplikt fra en ansatt i politiet, og påtalemyndigheten begjærte rettslig avhør med plikt om å opplyse hvem kilden hans var. Spørsmålet var om kildens identitet var av vesentlig betydning for sakens oppklaring. Det ble understreket at loven ikke oppstiller et krav om at opplysningen er ”*nødvendig for oppklaring av saken*”. Det ble videre uttalt:

---

⁸⁷ NOU 1988: 2 s. 18

⁸⁸ NOU 1988: 2 s. 19

”Også dette vilkåret er etter min mening oppfylt. Det er i og for seg mulig å etterforske saken uten å få opplysningen, og jeg anser det som uheldig at dette overhodet ikke er forsøkt. Men det ville forutsette avhør av betydelig antall personer, og det har erfaringsmessig vist seg vanskelig å få avdekket brudd på taushetsplikt gjennom slik etterforskning”.

Spørsmålet om kildevern ved brudd på taushetsplikt i politiet oppsto igjen i Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen). Høyesterett viste her til uttalelsen i ovennevnte avgjørelse. Det var imidlertid ikke tvilsomt at vilkåret uansett var oppfylt i denne saken, ettersom det var gjennomført en rekke etterforskningsskritt *”uten at etterforskningen kom nærmere en oppklaring”*. Høyesterett mente det da nærmest sa seg selv at *”det vil[le] ha stor betydning for oppklaringen”* om journalisten ble pålagt vitneplikt.

På bakgrunn av dette synes det klart at lovgiver og Høyesterett ikke ser vilkåret som et krav om at pålegg av vitneplikt er den absolutt eneste mulighet for å oppklare et taushetspliktbrudd. Det må imidlertid være vesentlig mye vanskeligere å oppklare saken uten. Av hensyn til forsvarlig bruk av politiets og påtalemyndighetens ressurser synes det rimelig at det åpnes for å anse vilkåret som oppfylt når erfaring tilsier at andre etterforskningsskritt vil være resultatløse.

Spørsmålet blir da om dette er i overensstemmelse med EMK art. 10s krav om at inngrepet må være *”nødvendig”*.

I likhet med § 125 er det klart at et inngrep ikke vil anses å være nødvendig etter art. 10 hvis saken enkelt kan opplyses på annen måte. I den forbindelse kan det vises til Voskuil v. the Netherlands. Her avviste EMD nederlandske myndigheters argument om at inngrep i kildevernet var berettiget for å belyse holdbarheten av bevis ført mot tre tiltalte våpensmulgere og dermed sikre dem en rettferdig rettergang etter art. 6. Avvisningen skyldtes blant annet at andre tilgjengelige vitner enn journalisten kunne bidra med de

ønskede opplysningene.⁸⁹ Noenlunde det samme var tilfelle i Roemen and Schmit v. Luxembourg. EMD understreket her at myndighetene feilet fullstendig i å vise (*“entirely failed to show”*) at saken ikke kunne oppklares på annen måte.⁹⁰

I Voskuil-saken var myndighetenes andre argument at inngrepet var nødvendig for å beskytte integriteten til politiet ved å oppklare en antatt tjenesteforseelse. Dokumentasjon viste at forholdsvis omfattende etterforskning for å finne vedkommende hadde vært resultatløs. Flere av tiltakene ble imidlertid først gjennomført etter at journalisten var blitt pålagt vitneplikt og satt i fengslig forvaring, slik at alternative muligheter for oppklaring ikke var uttømmende forsøkt på tidspunktet for inngrepet. Ettersom domstolen gikk over til å vurdere om det forelå tilstrekkelig interesseovervekt uten å påpeke dette, kan det tyde på at den la til grunn at forpliktelsen til å forsøke å oppnå målet gjennom alternative fremgangsmåter, var oppfylt. EMD konkluderte allikevel med at inngrepet ikke var legitimt i henhold til EMK art. 10.

På bakgrunn av dette kan det se ut til at heller ikke EMD oppstiller et absolutt krav om at alle alternative fremgangsmåter er utprøvd før inngrep kan gjøres i kildevernet, slik at tolkningen av § 125 på dette punkt antakelig er i overensstemmelse med EMKs nødvendighetskrav.

5.3 Rettens samlede vurdering når grunnvilkårene er oppfylt

5.3.1 Generelt

Ovenfor er det fastlagt og drøftet hva som ligger i grunnvilkårene for inngrep i kildevernet etter § 125 tredje ledd. I sakene som behandles av Høyesterett anses vilkårene som regel for oppfylt. Når det allikevel meget sjelden pålegges vitneplikt, kan det tyde på at den

---

⁸⁹ Para. 67

⁹⁰ Para. 56

virkelige skranken for inngrep i kildevernet ofte er den samlede vurderingen som foretas til slutt.

Etter ordlyden legger § 125 opp til to vurderinger, avhengig av opplysningenes interesse for samfunnet. Det synes imidlertid hensiktsmessig å se interesseavveiningen etter den alminnelige regelen og særregelen under ett, siden de reelt sett gir uttrykk for én norm, der terskelhøyden avhenger av i hvilken grad informasjonen har samfunnsmessig betydning.⁹¹

Vurderingen av om vitneplikt skal pålegges må i praksis innebære en interesseavveining mellom hensynene som taler for vitneplikt og hensynene bak kildevernet. I

Edderkoppsaken ble det formulert som at *”kildevernet er utgangspunktet, og (...) spørsmålet blir om det foreligger sterke nok grunner til å oppheve det”*. Selv om grunnvilkårene er oppfylt, er fortsatt opp til retten om den ønsker å pålegge vitneplikt, jfr. ordene *”kan”* for den alminnelige vurderingen etter tredje ledd første punktum, og *”kan...bare”* for særregelen. Bestemmelsen angir ingen retningslinjer for utøvelsen av skjønnnet.

I det følgende skal det først påpekes hvilke særskilte krav for å pålegge vitneplikt som følger av særregelen. Deretter skal det gis en fremstilling og vurdering av de momenter som gjerne gjør seg gjeldende etter den alminnelige regelen og særregelen i to ulike typetilfeller av straffesaker: De tilfeller der det foreligger mistanke om at kilden har overtrådt sin taushetsplikt, og de situasjoner der det er ønskelig med kjennskap til kilden fordi vedkommende sitter med opplysninger om straffbare forhold.

5.3.2 Særregelen ved forhold av samfunnsmessig betydning

Når kilden bidrar med opplysninger av *”samfunnsmessig betydning”* befinner en seg gjerne i kjerneområdet av den journalistikken som skal beskyttes av kildevernet. Det er da

---

⁹¹ Eggen (2002) s. 330

hensynet til pressens rolle som samfunnskritisk instans, jfr. punkt 1.3 ovenfor, gjør seg sterkest gjeldende.

I Ot.prp.nr. 55 (1997-98) la departementet til grunn at *”kildevernet [bør] ha betydelig styrke, og være nær absolutt der pressen utøver sin rolle som kritisk og overvåkende organ og avdekker forhold som faller inn under særregelen”*.⁹²

Det kan ikke angis klare grenser mellom de forhold av *”samfunnsmessig betydning”* å gjøre kjent og øvrige forhold. Kildevernutvalget la til grunn at hvorvidt et forhold er av samfunnsmessig betydning, må vurderes konkret av domstolene i hvert enkelt tilfelle.⁹³

Det ble videre understreket av utvalget at betydningen må være *”reell og markert”*.⁹⁴ Som eksempler viste departementet i Ot.prp.nr. 55 (1997-98) til *”avdekking av kritikkverdige eller debattverdige forhold i offentlig eller privat virksomhet”* så vel som *”opplysninger om alvorlige straffbare forhold som er ukjent for myndighetene”*.⁹⁵ Det er med andre ord ikke snakk om en ensartet gruppe av forhold.

En naturlig forståelse av formuleringen *”særlig påkrevd”* tilsier at det må være et sterkt behov for å avdekke hvem kilden er. I henhold til forarbeidene skal særregelen forstås som at det må være nødvendig eller uomgjengelig å pålegge vitneplikt, og terskelen skal være høy.⁹⁶

Særregelens rekkevidde ble så vidt berørt av Høyesterett i Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen). Saken dreide seg om to journalister som hadde publisert flere artikler med opplysninger fra politiets straffesaksregister. Etterforskning ble iverksatt i det man

---

⁹² S. 29

⁹³ NOU 1988:2 s. 21

⁹⁴ NOU 1988:2 s. 20

⁹⁵ S. 29

⁹⁶ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 29

antok at opplysningene var meddelt journalistene gjennom brudd på taushetsplikt fra en ansatt i politiet. Spørsmålet var om det var grunnlag for pålegge journalistene vitneplikt.

Høyesterett slo først fast at særregelen gir ”*et meget sterkt kildevern*”. Den kritiske journalistikken som avisen hadde bedrevet, og som artikkelen var en del av, hadde riktignok avdekket forhold av samfunnsmessig betydning. I utgangspunktet ville da særregelen kommet til anvendelse. Men den aktuelle artikkelen inneholdt hovedsakelig detaljer fra etterforskningen av en konkret sak. Høyesterett fant at innholdet hadde ”*begrenset offentlig interesse*” og ikke kunne begrunne anvendelse av særregelen.

Isolert sett kunne dette forstås som at betydningen av en kildes opplysninger må vurderes atskilt fra redaksjonens øvrige artikler knyttet til temaet.

Senere la imidlertid førstvoterende til grunn at det har betydning for den alminnelige interesseavveiningen at den aktuelle artikkelen ”*var ledd i en rekke reportasjer med kritisk og undersøkende journalistikk*”. Ved journalistikk som befinner seg i ytringsfrihetens kjerneområde ”*må man (...) lettere akseptere at reportasjen i noen grad bringer informasjon som ikke er av samfunnsmessig betydning*”.

Etter dette synes det som opplysninger må ses i den sammenheng de forekommer i, og ikke løsrevet fra den øvrige informasjon kilden har bidratt med eller den mediedekningen opplysningene brukes til. Hensynet til å ivareta pressens informasjonskanaler taler for denne løsningen, ettersom en separat vurdering av hver enkelt del av den samlede informasjon fra kilden lett vil medføre at risikoen for identifisering oppfattes som uforutsigbar.

5.3.3 Tilfeller der kilden er mistenkt for brudd på taushetsplikt

Forsettlig eller grovt uaktsomt brudd på taushetsplikt er i mange tilfeller straffbart, blant annet i henhold til strl. §§ 121 og 144. I slike tilfeller er det altså kilden selv som har begått

lovbruddet ved å betro seg til pressemedarbeideren. Høyesterettspraksis illustrerer at brudd på taushetsplikt gjerne avdekkes først når media har publisert opplysningene, og det er slike tilfeller som skal vurderes her.

I henhold til Ot.prp.nr 55 (1997-1998) vil ”*sentrale momenter*” ved vurderingen av om kildevernet må vike ved overtredelse av taushetsplikt, være ”*hvor alvorlig pliktbruddet er i seg selv, hvilke hensyn som taler for en effektiv forfølgning av bruddet på taushetsplikten, sakens art, den samfunnsmessige relevans det har å offentliggjøre de røpede opplysninger, samt de hensyn som i alminnelighet taler for kildevern*”.⁹⁷

Listen later ikke til nødvendigvis å være uttømmende, jfr. ordvalget ”*sentrale momenter*”, men det må klart nok være disse som tillegges mest vekt. Det kan ikke oppstilles helt klare grenser mellom momentene, i det flere av dem gjerne vil glir over i hverandre.

Et meget sentralt moment i enhver interesseavveining etter § 125 er opplysningenes innhold. I Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen) ble det på bakgrunn av Goodwin-dommen formulert som at ”*kildevernet langt på vei er absolutt så lenge de opplysninger kilden har gitt er av samfunnsmessig betydning*”. Hvis kilden har betrodd journalisten opplysninger om kritikkverdige forhold, for eksempel myndighetsmisbruk, i offentlige organer, så bør ikke taushetspliktreglene være til hinder for at forholdene gjøres kjent.⁹⁸ Det er fordi en da gjerne befinner seg på kildevernets kjerneområde, hvilket betyr at opplysningene gjerne vil falle inn under særregelen som gir et enda sterkere vern mot inngrep.

Ofte vil det nettopp være dem som er bundet av taushetsplikt som har kjennskap til kritikkverdige forhold og kan informere resten av samfunnet om det. Hvis vitneplikt pålegges i slike tilfeller, vil det kunne påvirke medias informasjonskanaler på et område hvor det er av stor betydning å ha bred tilgang til kilder. Der opplysningene har liten

---

⁹⁷ S. 25

⁹⁸ NOU 1988:2 s. 17

samfunnsmessig relevans, skal det forholdsvis mindre til før vitneplikt pålegges.⁹⁹
Hovedregelen om kildevern vil allikevel stå sterkt.

Et annet moment i vurderingen er alvorligheten av overtredelsen av taushetsplikten som sådan. Tidligere fulgte det av § 125 at vitneplikt som hovedregel kunne pålegges ved straffbart brudd på taushetsplikt, men dette ble endret i 1999. Bakgrunnen for denne styrkingen av kildevernet var at det ikke ligger like tungtveiende hensyn bak alle taushetspliktregler, og at det derfor kan være gode grunner til å vurdere de motstridende interessene konkret i hver sak i stedet for automatisk å vurdere brudd på reglene som en vektig grunn til å pålegge vitneplikt.¹⁰⁰

Bak mange av reglene om taushetsplikt ligger hensynet til ivaretagelse av personvern. Gjennom taushetsplikten skal utlevering av private opplysninger til uvedkommende forhindres. Hvis disse reglene brytes, vil det gjerne medføre krenkelser av personvernet, hvilket i seg selv er alvorlig. Videre kan overholdelse av taushetsplikten være viktig for å sikre fortroligheten mellom yrkesutøvere og klienter så vel som samfunnets generelle tillit til organenes virksomhet. Endelig kan taushetsplikt skyldes behovet for å ivareta sikkerhetsmessige hensyn.

Når slike hensyn begrunner taushetsplikten, taler mye for å tillegge behovet for overholdelse av reglene vekt i helhetsvurderingen. Det er også lagt til grunn i forarbeidene.¹⁰¹ Som motsetning til de nevnte tilfeller står taushetsplikten som skal beskytte ”forvaltningsmessige og administrative forhold i seg selv”.¹⁰² Selve bruddet på slike regler må tillegges liten vekt i helhetsvurderingen.

---

⁹⁹ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 26

¹⁰⁰ NOU 1988:2 s. 17

¹⁰¹ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 25

¹⁰² NOU 1988:2 s. 17

Et eksempel på alvorlige taushetspliktbrydd, er de som begås av ansatte i politi og påtalemyndighet og andre aktører innenfor strafferettspleien. Det er åpenbart svært grunnleggende at de nyter respekt og tillit fra borgerne. En forutsetning for det er at deres taushetsplikt overholdes. Gjennom sine stillinger har disse yrkesgruppene tilgang på sensitiv informasjon som også er tilgjengelig for et stort antall kollegaer, og slik vil det kunne være vanskelig i en etterfølgende granskning å fastslå eksakt hvem som ga informasjonen til journalisten. Da vil pålegg om vitneplikt være eneste mulighet for å finne kilden og stille vedkommende til ansvar.

Høyesterett understreket i Rt. 2002 s. 489 (Kjendisbedragerisaken) at polititjenestemenns brydd på taushetsplikt, så vel som andre tilfeller der formålet med reglene er å beskytte enkeltpersoner, må tillegges ”*vesentlig betydning*” ved helhetsvurderingen. En annen yrkesgruppe som kan være en naturlig sammenlikning, er helsepersonell. Disse er også underlagt omfattende taushetsplikt av personvern hensyn. I Rt. 1986 s. 1245 (Hjertetransplantasjonsaken) vedrørende straffbart brydd på taushetsplikt av sykehusansatt påpekte førstvoterende at det ”*av preventive grunner [er] meget viktig at dette forfølges og om mulig avdekkes*”. Andre yrkesgrupper som det kan være naturlig å betrakte på samme måte er for eksempel advokater og ansatte ved sosialkontorer.

Som alvorlige taushetspliktbrydd regnes også overtredelser av regler gitt av hensyn til rikets sikkerhet. Av Kildevernutvalget utpekes spredning av slike opplysninger som ”*kvalifiserte tilfelle av brydd på taushetsplikt*”, og det erkjennes at hensynene bak reglene tilsier at ”*retten må ha en viss adgang til å pålegge vitneplikt*” i disse situasjonene.¹⁰³

Forhold knyttet til rikets sikkerhet vil typisk kunne være internasjonal terrorisme og krig, men også andre grunnleggende nasjonale interesser knyttet til for eksempel mat- og vannforsyning og infrastruktur.¹⁰⁴ Opplysningene kan åpenbart ofte regnes som å være av samfunnsmessig betydning, slik at kildevernet som hovedregel skal stå meget sterkt.

---

¹⁰³ S. 16-17

¹⁰⁴ NOU 2006: 6 punkt 3.2

Samtidig vil det ofte gjelde forhold som det er særdeles viktig å holde hemmelig for allmennheten.

Et annet moment som er relevant i interesseavveiningen er hvilke konsekvenser taushetspliktbuddet har fått eller vil få. Selv om taushetspliktbuddet i seg selv er alvorlig, vil det ofte være liten grunn til å gjøre inngrep i kildevernet hvis hendelsen i liten grad har fått konsekvenser. I Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen) vedrørende overtredelse av politiets taushetsplikt, la førstvoterende vekt på at det forelå omstendigheter som ”*svekke[t] skadevirkningene av et eventuelt brudd på taushetsplikten*”. Det var ikke noe som tilsa at etterforskningen var blitt skadet, og en del av opplysningene var offentliggjort på et tidligere tidspunkt. Det kan også vises til Goodwin-saken, hvor de vesentligste virkninger av taushetspliktbuddet var avverget ved en midlertidig forføyning som forbød offentliggjøring av opplysningene. Så langt konsekvensene var avverget, kunne det ikke pålegges vitneplikt.¹⁰⁵

På den annen side nevner forarbeidene overtredelser som ”*kan spolere oppklaringsmuligheter i straffesaker*” som eksempel på tilfelle hvor konsekvensene medfører at kildevernet bør vike.¹⁰⁶ Det må her ses på hvor alvorlige straffesaker det er snakk om. Momentet vil normalt klart veie tyngre hvis lekkasjen skader en drapsetterforskning enn oppklaringen av et biltyveri. Også konsekvenser for vedkommendes personvern vil være av betydning for vurderingen. Det følger blant annet av Rt. 1995 s. 1777 (Gjengangersaken), der Høyesterett vektla at overtredelsen og den påfølgende publiseringen utsatte ”*et stort antall personer for å bli identifisert som sterkt belastede kriminelle*”, og kunne føre til ”*betydelige skadevirkninger både for deres egen rehabilitering, for deres nærstående og for tilliten til politiets evne til å behandle tjenesteopplysninger korrekt*”.

---

¹⁰⁵ Para. 42

¹⁰⁶ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 26

Brudd på taushetsplikt gitt av hensyn til rikets sikkerhet kan også få konsekvenser. Etter min mening anlegger Kildevernutvalget, i alle fall slik jeg tolker uttalelsen gjengitt ovenfor, kanskje en litt for streng vurdering på dette punkt ved å antyde at vitneplikt bare unntaksvis vil pålegges. Selv om begrepet ”*rikets sikkerhet*” gir anvisning på en relativt stor gruppe med ulike interesser, vil det nok ofte være opplysninger som ved offentliggjøring kan føre til store skadevirkninger. Det vises også ved at strafferammen for brudd på taushetsplikt i forbindelse med opplysninger om rikets sikkerhet i strl. §§ 90 og 91 er vesentlig strengere enn for øvrige straffebud rettet mot taushetspliktsbrudd. Etter min oppfatning vil det etter dagens terskelhøyde være tilstrekkelig grunnlag for å gjøre unntak fra kildevernet hvis det gjelder en overtredelse som medfører en relativt nærliggende fare av slik karakter.

En annen alvorlig konsekvens ved taushetspliktsbrudd kan være at personlig sikkerhet settes i fare. I forarbeidene omtales det som et tilfelle der ”*kildevernet bør vike*”.¹⁰⁷ Hvis menneskeliv og helse settes på spill, kan det derfor være grunnlag for å pålegge vitneplikt. Som eksempel kan nevnes at kilden gir ut opplysninger som er egnet til å avsløre politiets vitnebeskyttelsestiltak og således utsette vitner for represalier.

I nær sammenheng med dette står for øvrig faren for at fremtidige kilder som følge av slike lekkasjer ikke vil stå frem senere fordi de mener politi og påtalemyndighet ikke har tilfredsstillende mulighet til å beskytte dem.

Hensynet til å beskytte vitner i straffesaker er etter mitt syn sammenlignbart med hensynet til å beskytte journalisters kilder. På samme måte som journalistene er avhengige av at personer står frem med opplysninger, er strafferettspleien avhengig av at vitner er villige til å melde seg for politiet og å avgi forklaringer. Vitneplikt for domstolen for dem som er lovlig innkalt følger av strpl. § 108, men det er langt fra utenkelig at enkelte vitner, spesielt i alvorlige straffesaker, heller vil lyve eller unnlate å møte opp enn å risikere å bli utsatt for

---

¹⁰⁷ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 26

hevnaksjoner. På bakgrunn av dette kan det ikke være tvil om at hensynet til å ivareta vitners sikkerhet, og dermed også fremtidige betroelser fra vitner, må gis betydelig vekt.

Videre understrekes det i forarbeidene at vektige grunner kan tale for å forfølge mindre alvorlige taushetspliktkbrudd hvis disse ”*hyppig overtres og fortrolige opplysninger innen en bestemt etat stadig gjengis i pressen*”.¹⁰⁸ Overtredelsene bør således ses i sammenheng og vurderes under ett.

Et relevant moment i nær sammenheng må være om det er fare for ytterligere lekkasjer fra samme kilde. Det kan for eksempel være fordi kilden sitter på et innholdsrikt dokument og foreløpig bare har gitt noe av informasjonen til journalisten. I praksis vil det nok imidlertid være vanskelig å vurdere. Med mindre det foreligger noen sikre holdepunkter som tilsier at det vil skje, eller det gjelder opplysninger som ved offentliggjøring vil kunne få alvorlige følger, antar jeg det vil tillegges beskjeden vekt. Vurderingen må i så fall utelukkende baseres på den allerede begåtte overtredelsen.

I alle sakene hvor Høyesterett har foretatt interesseavveiningen etter § 125, ble overtredelsene som sådan anerkjent som alvorlige, jfr. drøftelsen ovenfor om betydningen av tillit til yrkesgruppene samt personvern hensyn.

Høyesterett fant imidlertid bare at det var grunnlag for å pålegge vitneplikt i Rt. 1986 s. 1245 (Hjertetransplantasjonsaken) og Rt. 1995 s. 1777 (Gjengangersaken). Spørsmålet blir derfor hvilke hensyn som ble avgjørende.

Et avgjørende moment var at overtredelsene av taushetsplikt i disse sakene gikk svært langt i å krenke de berørtes personvern. I Rt. 1986 s. 1245 gjaldt taushetspliktkbruddet, og den etterfølgende publiseringen, en families beslutning om å donere bort hjertet til sin omkomne sønn. Artikkelen inneholdt også fullt navn på gutten. Høyesterett understreket at

---

¹⁰⁸ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 26

det dreide seg om ”*et vesentlig personlig anliggende*”. I Rt. 1995 s. 1777 fikk journalisten på forespørsel utlevert politiets oversikt over de 100 mest aktive gjengangerne i det kriminelle miljøet. Oversikten var opprinnelig ment for bruk innad i politiet, og personopplysninger ble fjernet før utleveringen. Senere lekket imidlertid en polititjenestemann et usladdet eksemplar av oversikten til journalisten. I artikkelen som ble publisert senere fremgikk fornavn, fødselsår og en betydelig del av ansiktet, hvilket ”*ga mulighet for gjenkjennelse av den enkelte innen en ikke ubetydelig krets*”. Som påpekt ovenfor understreket Høyesterett hvilke alvorlige skadevirkninger taushetspliktbuddet kunne få for de berørte.

Et annet viktig moment var at de aktuelle opplysningene hadde begrenset eller ingen allmenn interesse. I utgangspunktet er det klart nok av interesse å opplyse samfunnet om kriminelles handlemønstre slik som i Rt. 1995 s. 1777. Høyesterett understreket imidlertid at opplysningene det gjaldt hovedsakelig knyttet seg til ”*presentasjonsverdien*” og ”*blikkfangverdien*” av artikkelen, og ikke informasjonsverdien. I Rt. 1986 s. 1145 ble det lagt til grunn at det for så vidt var ”*aktverdig*” å informere om hjertetransplantasjoner. Høyesterett later imidlertid til å ha vektlagt at navnet ikke var nødvendig for å gjøre dette. Blikkfangverdien synes å ha vært pressens motiv for bruk av opplysninger også her, selv om det ikke påpekes særskilt.

Under punkt 5.3.2 om innholdet i særregelen ble det påpekt at Kjæremålsutvalget i Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen) la vekt på betydningen av den sammenheng opplysningene ble gitt i. Det kunne tilsi at det også i disse to sakene ble vektlagt at temaene som sådan, henholdsvis organtransplantasjon og kriminelles handlemønstre, var av interesse. Forskjellen synes imidlertid å være at taushetspliktbuddene i sistenevnte saker kun relaterte seg til opplysninger uten allmenn interesse. Overtredelsene hadde med dette ingen samfunnsnyttig verdi overhodet.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Sml. Aarli (2004) s. 461

For øvrig kan det påpekes at det nok sjelden vil kunne tenkes tilfeller der sensitive opplysninger vedrørende privatpersoner som sådan i særlig grad vil ha allmenn interesse. Således vil man ikke befinne seg i kildevernets kjerneområde.

Begge avgjørelsene er fattet før adgangen til å pålegge vitneplikt ble skjerpet i 1999. Slik jeg ser det er personvern hensynene i Rt. 1986 s. 1245 (Hjertetransplantasjonsaken) så tungtveiende, og opplysningene i så liten grad av allmenn interesse, at det er overveiende sannsynlig at domstolen ville kommet til samme resultat etter den terskelen som gjelder i dag.¹¹⁰ Krenkelsen av personvernet i Rt. 1995 s. 1777 (Gjengangersaken) synes noe mindre alvorlig. Blant annet ble det ikke oppgitt fullt navn på personene, slik at personkretsen som kunne gjenkjenne dem var vesentlig mindre enn i den første saken. Etter gjeldende rett ville derfor ikke nødvendigvis vitneplikt blitt pålagt.¹¹¹

5.3.4 Tilfeller der kilden har informasjon med relevans for en straffesak

Spørsmål om adgangen til å pålegge vitneplikt kan også oppstå der kilden besitter opplysninger av betydning for oppklaring av allerede begåtte straffbare forhold eller for å forhindre planlagte kriminelle handlinger, utover straffbare brudd på taushetsplikt. Kilden kan ha deltatt selv, eller blitt opplyst om eller fått kjennskap til begivenhetene på annen måte.

I forarbeidene er det forutsatt at det kan pålegges vitneplikt for at påtalemyndigheten skal kunne etterforske og straffeforfølge kriminelle handlinger.¹¹² Pressedekning av straffbare forhold må imidlertid regnes for å være av betydelig allmenn interesse. Ofte vil det være snakk om forhold som faller inn under særregelen i § 125 annet ledd annet punktum.

---

¹¹⁰ Det er også lagt til grunn i Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 26

¹¹¹ Se Aarli (2004) s. 460, som mener at resultatet ville blitt det motsatte i dag

¹¹² NOU 1988:2 s. 17

Hensynet til å ivareta pressens tilgang på informasjon i fremtiden gjør seg derfor sterkt gjeldende.

Ikke sjelden vil media være en forutsetning for at kriminaliteten avdekkes. Det vil si at det heller ikke er uproblematisk for påtalemyndigheten hvis det pålegges vitneplikt så fremtidige kilder med slik informasjon lar være å betro seg til pressen. Myndighetene vil med dette miste muligheten til å avverge planlagte forbrytelser ved hjelp av kildens informasjon, og allerede begåtte forbrytelser vil kanskje overhodet ikke komme frem i lyset.

Hvis opplysningene som allerede har fremkommet gir tilstrekkelige ledetråder til å gripe inn eller etterforske saken på andre effektive måter, må pålegg om vitneplikt derfor være utelukket. Da vil det ofte uansett ikke komme på tale fordi grunnvilkåret om betydning for sakens oppklaring samt EMKs nødvendighetskrav ikke er oppfylt.

Et tilfelle som kan tenkes er at en person står i fare for å bli uskyldig dømt hvis ikke kilden står frem. Kilden kan for eksempel sitte på opplysninger som sår tvil om hvorvidt den tiltalte i saken er skyldig, enten det er bevis for at noen andre har begått handlingen tiltalen gjelder eller bevis som gir alibi. Hensynet til tiltaltes rettssikkerhet bør da gis avgjørende vekt.¹¹³

Det er imidlertid lite sannsynlig at en slik situasjon vil oppstå. For å dømme noen, kreves at det ikke foreligger rimelig tvil om at tiltalte er skyld i de forhold saken gjelder.¹¹⁴ Hvis retten erkjenner at tiltalte vil bli uskyldig dømt hvis ikke kilden oppgis, foreligger det antakelig så stor grad av tvil at vedkommende må frifinnes. Det er også forutsatt i forarbeidene at det som regel vil måtte være løsningen.¹¹⁵ Ved straffebud som reduserer beviskravene kan det allikevel tenkes at situasjonen er mer nærliggende, for eksempel ved

---

¹¹³ Journalisten vil da gjerne også ha en selvstendig varslingsplikt etter strl. § 172

¹¹⁴ Eskeland (2006) s. 510

¹¹⁵ NOU 1988:2 s. 18

overtredelse av strl. §§ 246 og 247 om ærekrenkelser jfr. § 249 første ledd. Da vil kilden ha større betydning for å forhindre at tiltalte blir uskyldig dømt. Det vil imidlertid sjelden være snakk om strenge straffer, og hensynet til å ivareta kildevernet bør antakelig fortsatt tillegges avgjørende vekt.

Et annet tilfelle som kan tenkes, er at media publiserer opplysninger om antatt straffbare forhold som allerede har funnet sted. Antakelig vil påtalemyndigheten som oftest kjenne til disse, men det kan også være at det gjelder handlinger som frem til pressens publisering har vært helt ukjent. I forbindelse med den pågående etterforskningen kan påtalemyndigheten ønske å begjære rettslig avhør for å få kildens identitet, og med det ytterligere informasjon kilden sitter på.

I forarbeidene er det forutsatt at omtale av straffbare forhold som allerede er begått, normalt vil ha ”*samfunnsmessig relevans*”.¹¹⁶ Bare i ”*særlige unntakstilfeller*” kan det pålegges vitneplikt om kildens identitet, som for eksempel ved ”*særlig skadelig samfunnsvirksomhet [hvor] dennes oppklaring kan hindre at samme virksomhet fortsetter i fremtiden*”.¹¹⁷

Det tyder på at vitneplikt som hovedregel bare vil være aktuelt hvis det er en fare for at den kriminelle virksomhet fortsetter. Dersom forbrytelsen er fullbyrdet og avsluttet uten nærliggende fare for gjentakelse, kan det vanskelig ses at tilstrekkelig tungtveiende hensyn tilsier at vitneplikt bør pålegges.

Spørsmål om kildevernet der kilden hadde mulig informasjon om fullbyrdede straffbare forhold ble vurdert av Høyesterett i Rt. 1993 s. 982 (Ulvejaktsaken). Selv om Høyesterett fant at opplysningene som var publisert ikke lå i ”*kildevernets kjerneområde*”, og at det var ”*meget viktig å oppklare drap på ulv*”, kunne ikke kildevernet vike. Det tyder på at adgangen til å pålegge vitneplikt er meget snever ved straffbare forhold som krenker

---

¹¹⁶ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 27

¹¹⁷ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 27

offentlige interesser. Terskelen må antakelig være høyere i slike tilfeller enn de situasjoner der private interesser rammes.

Et annet viktig moment må ha vært at forbrytelsen allerede var fullbyrdet, og at kildens opplysning til journalisten var årsaken til at ulvedrapet overhodet ble avdekket. Gjennom kildens opplysninger til journalisten ble politiet gjort oppmerksom på handlingen og fikk med dette en anledning til å forebygge ytterligere ulovlige felling av ulv. Videre er det rimelig å anta at etterforskningen politiet kunne iverksette på bakgrunn av informasjonen fikk en viss preventiv effekt og bidro til å avskrekke andre fra å gjøre det samme.

Videre kan kjennskap til kilden ha betydning for å avverge forestående forbrytelser. I nær sammenheng står situasjoner med fare for gjentakelse etter en allerede begått forbrytelse, og de samme hensyn må gjøre seg gjeldende for disse tilfellene.

Formålet med vitneplikt vil her gjerne være å forhindre handlinger som får skadelige følger, enten det gjelder trusler mot menneskeliv og helse, krenkelser av formuesgoder eller andre virkninger. Det taler for at adgangen bør være noe større enn ved de fullbyrdede handlingene som vist over, hvor kilden ønskes hovedsakelig for å straffeforfølge den skyldige og ivareta individual- og allmennpreventive hensyn.

Journalisten vil i slike situasjoner kunne ha en plikt til å varsle myndighetene på eget initiativ. For eksempel gir strl. § 139 en generell plikt til å si fra om visse forestående forbrytelser, mens § 387 første ledd nr. 2 pålegger en plikt til gjennom varsling eller på andre måter å avverge ulykker som kan medføre fare for tap av menneskeliv.

Varslingsplikten utgjør med dette et skår i kildevernet. Journalisten vil imidlertid gjerne ha mulighet til å varsle om hendelsen uten å avsløre kildens identitet. Når situasjoner som omfattes av bestemmelsene anses så alvorlige at unnlatelse om varsling medfører

straffeansvar, taler det for at vitneplikten bør rekke i alle fall tilsvarende langt. Det er også forutsatt i forarbeidene.¹¹⁸

Etter dette må handlingens alvorlighetsgrad stå sentralt i vurderingen. Strl. § 139 viser til drap, sedelighetsforbrytelser og andre grove forhold. Etter dagens terskelhøyde må dette være tilfeller hvor kildevernet uansett må vike, uavhengig av varslingsplikten. Jeg antar det gjelder selv om det på bakgrunn av opplysningene ikke kan fastslås med sikkerhet at forbrytelsen vil finne sted. Det bør i så tilfelle kreves større sannsynlighet ved noe mindre grove forbrytelser og omvendt. Disse poengene harmonerer godt med liknende situasjoner ved brudd på taushetsplikt, jfr. punkt 5.3.3.

5.3.5 Oppsummering – hvor går grensen mellom kildevern og vitneplikt?

Etter dette synes det naturlige utgangspunktet ved rettens totalvurdering å være opplysningenes innhold, det vil si hvilken interesse de har for samfunnet. Innholdet utgjør fundamentet for interesseavveiningen fordi det avgjør hvor sterkt hensynet til medias rolle som samfunnskritisk informatør gjør seg gjeldende, og fordi det bestemmer om særregelen kommer til anvendelse eller ikke.

Som vist over kan flere av momentene som gjør seg gjeldende i interesseavveiningen isolert sett være tungtveiende. Det må derfor avgjøres konkret hvilket eller hvilke av hensynene som skal være utslagsgivende når de trekker i hver sin retning. Ettersom den klare hovedregel er at journalisten skal få beskytte sine kilder, må momenter som taler for vitneplikt være meget tungtveiende for å få gjennomslag.

Det kan vanskelig gis et nøyaktig svar på hva skal som skal til for å pålegge vitneplikt, blant annet fordi det varierer hvilke momenter som gjør seg gjeldende og hvor tungtveiende de er i hver sak. Ved opplysninger av samfunnsmessig betydning er det imidlertid klart at

---

¹¹⁸ Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) s. 27

det nærmest bare i ekstraordinære tilfeller kan komme på tale å pålegge vitneplikt. Som vist vil omtale av straffbare forhold som regel ha allmenn interesse, og terskelen for å gripe inn i kildevernet ser generelt ut til å være noe høyere her enn ved brudd på taushetsplikt.

I Goodwin-saken ble pålegget om vitneplikt ansett som et uberettiget inngrep selv om det gjaldt opplysninger som ikke anses for å være i kildevernets kjerneområde. Det tyder på at kildevernet etter EMK står svært sterkt også der det ikke er snakk om informasjon av samfunnsmessig betydning. Kanskje er terskelen like høy som i særregelen i § 125 uavhengig av opplysningenes innhold, slik at det alminnelige unntaket bør tolkes innskrenkende for å være i overensstemmelse med EMK.

Det må allikevel tas i betraktning at EMDs konklusjon i favør av kildevernet baserte seg på at det allerede var utstedt en midlertidig forføyning som forbød publisering av opplysningene, og med det begrenset skadevirkningene for bedriften. Hensynene som talte for å gjøre inngrep i kildevernet var dermed i vesentlig grad svekket. Konklusjonen ville ikke nødvendigvis blitt den samme hvis den midlertidige forføyningen ikke forelå. Plenumsdommen ble avsagt under dissens (11-7). Mindretallet konkluderte med at pålegg om vitneplikt hadde vært et legitimt inngrep.¹¹⁹ Det kan tyde på at Goodwin-saken var et grensetilfelle mellom kildevernet og adgang til å pålegge vitneplikt etter EMK art. 10.

---

¹¹⁹ Para. 11

6 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER

Ved lovreguleringen av kildevernet har lovgiver blitt tvunget til å veie beskyttelsesverdige hensyn mot hverandre. Fremstillingen viser at retten til å beskytte anonyme kilder utvilsomt er en grunnleggende forutsetning for å ivareta massemedias rolle i dagens samfunn. Samtidig medfører dagens rettstilstand at andre hensyn må ofres på bekostning av kildevernet, herunder hensynet til effektiv etterforskning og oppklaring av straffesaker. Grunnvilkårene for å pålegge vitneplikt er for så vidt strenge, men for sakene som har vært avgjort av Høyesterett har de utgjort en forholdsvis overkommelig skranke. Det er derfor langt på vei terskelen som følge av interesseavveiningen som gir kildevernet den sterke stilling det har i dag.

Fremstillingen viser videre at domstol og påtalemyndighet har et reelt behov for tilgang til massemedias kilder ved behandlingen av straffesaker. Blant annet forblir de fleste overtredelser av taushetsplikt uoppklarte. Uten å få navnet på kilden fra journalisten vil derfor mulighetene for å oppklare saken være liten.

Som påpekt medfører ofte brudd på taushetsplikt at samfunnet blir informert om viktige forhold av allmenn interesse. Selv om en slik lekkasje er ulovlig og forsøkes oppklart, kan man samtidig si at den er ønsket av hensyn til opplysning av befolkningen. I slike tilfeller er, etter mitt syn, den sterke stillingen kildevernet innehar som følge av dagens rettstilstand generelt sett velbegrunnet. Det samme gjelder for øvrige kilder som opplyser om straffbare forhold vedkommende kjenner til, enten de er begått eller forventes å fullbyrdes på et senere tidspunkt.

Gjeldende rett går imidlertid også svært langt i å beskytte kilder som ved brudd på sin taushetsplikt bidrar med opplysninger som har mindre allmenn interesse. Som uttalt av førstvoterende i Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen), må det foreligge ”*meget tungtveiende hensyn*” for å pålegge vitneplikt i slike tilfeller.

Tabloidjournalistikken har økt i omfang det siste tiåret, og medfører blant annet større fokus på enkeltpersoners privatliv. Når massemedia ved hjelp av taushetspliktbrudd fra en kilde publiserer opplysninger som ikke har nyhetsverdi utover å bidra til ren underholdning i form av spekulative og sensasjonspregede oppslag, opptrer media strengt tatt ikke i den beskyttelsesverdige rollen som samfunnskritisk informasjonsgiver. Samtidig medfører taushetspliktbruddet gjerne at personvernet krenkes, og at befolkningens tillit til den instans vedkommende tilhører, undergraves.

I praksis legges det allikevel betydelig vekt på hensynet til pressens rolle ved vurderingen av vitneplikt også i tilfeller der opplysningene ikke har allmenn interesse. Både lovgiver, norske domstoler og EMD ser ut til å legge til grunn at ethvert pålegg av vitneplikt vil ha en negativ effekt for pressens tilgang til informasjon i fremtiden. Det kan stilles spørsmål ved om den reelle fare er så stor. For opplysninger av samfunnsmessig relevans er dagens kildevern nærmest å regne som absolutt, og vitneplikt vil ytterst sjelden kunne pålegges. Kilder som bidrar med slike opplysninger vet dermed at muligheten for å bli identifisert er nærmest teoretisk. Slik jeg ser det, er det tvilsomt om disse kildene vil påvirkes av at vitneplikt pålegges i tilfeller som utmerker seg ved at opplysningene er av liten eller ingen allmenn interesse. Med andre ord kan det kanskje antas at informasjonen som virkelig er av betydning å få frem i lyset ikke vil utebli som følge av at domstolen pålegger vitneplikt i disse tilfellene.

Etter min oppfatning taler det isolert sett for at adgangen til å pålegge vitneplikt kan utvides noe når det gjelder kilder som bidrar med opplysninger som ikke har allmenn interesse, men hvor taushetspliktbruddet allikevel krenker personvern og skader tilliten til det organ vedkommende arbeider for. Et eksempel på et slikt tilfelle kan være Rt. 1995 s. 1777 (Gjengangersaken), jfr. ovenfor i punkt 5.3.3.

En utvidelse må i så tilfelle gjøres ved en klar regel som kildene opplever som forutsigbar. Løsningen kan være at utvidelsen kun gjelder for de tilfeller der det dreier seg om opplysninger som åpenbart og utvilsomt ikke har allmenn interesse. Hvis det er

informasjon i grensesonen, må den alminnelige terskelhøyden legges til grunn. Videre ville det som i Rt. 2004 s. 1400 være nødvendig å se kildens opplysninger under ett, for å unngå at vitneplikt blir pålagt fordi enkelte deler av den samlede informasjonen ikke er av tilstrekkelig interesse.

Det er imidlertid ikke nødvendigvis mye rom for å utvide unntaksregelen uten at det får konsekvenser. Større adgang til å pålegge vitneplikt ville medføre en større gråsone med mulighet for identifisering og gjøre det vanskeligere for potensielle kilder å forutse risikoen. Det kan heller ikke være tvil om at det ved en slik lovendring ofte ville være problematisk å fastlegge hvilke kriterier og normer som skal avgjøre hva som er samfunnsmessig interessant. Med tanke på den sterke stilling kildevernet er gitt i EMK art. 10 er det videre antakelig ikke rom for å senke terskelen for vitneplikt i nasjonale regler i særlig grad uten at det vil stride mot menneskerettighetene.

Siden 1951 har alle lovendringer gått i retning av å styrke vernet, og rettspraksis har umiddelbart fulgt etter. Det er derfor lite trolig at lovgiver og domstolene, i alle fall i nærmeste fremtid, vil gå inn for et svakere kildevern enn det som følger av dagens rettstilstand.

7   Registre

7.1   Bøker

Aall, Jørgen *Rettsstat og menneskerettigheter*. Bergen, 2004

Allern, Sigurd *Kildenes makt*. Oslo, 1996

Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess*. Oslo, 2009 (4. utgave) ved Tor-Geir Myhrer

Bjerke, Hans Kristian og Erik Keiserud *Straffeprosessloven*. Oslo, 2001 (3. utgave)

Eggen, Kyrre *Ytringsfrihet*. Oslo, 2002

Eskeland, Ståle *Strafferett*. Oslo, 2006 (2. utgave)

Hov, Jo *Rettergang bind I: Sivil- og straffeprosess*. Oslo, 2007

Kjølbrot, Jon Fridrik *Den europeiske menneskerettigheds konvention – for praktikere*. København, 2005

Wolland, Steingrim og Rolf Øvrum *Budbringerens dilemma*. Oslo, 1992

Øy, Nils E. *Anonymitetsrett og kildevern*. Fredrikstad, 1994

7.2   Artikler og nettdokumenter

Aarli, Ragna. *Dørvaktkjennelsen – et understatement om pressens kildevern*. Tidsskrift for Strafferett. Nr. 4 (2004), s. 452-462

Gangdal, Jon og Woldsdal & Partnere. *Mediedekningen av kriminalsaker generelt og "Orderud-saken" spesielt*. Oslo, 2000 (<http://www.advokatforeningen.no/Advokatroller1/Roller/Forsvarsadvokat/Mediedekning-av-straffesaker/>)

Høgetveit, Einar. *Massemedienes kildevern*. Lov og rett. 1992, s. 567-582

Høst, Sigurd og Gunnar Bodahl-Johansen. *Kulturforskjell og tilpasning*. IJ-rapport 4/2001. Fredrikstad, 2001 (<http://www.ij.no/bokhandelen/Krimjournalister.pdf>)

Jahre, Hans Petter. *Ransaking og beslag hos advokater og revisorer i økonomiske straffesaker ...Den urett som ikke rammer deg selv - Festskrift til Anders Bratholm*. Oslo, 1990, s. 251- 266

Konow, Berte-Elen. *Pressens anonymitetsrett*. Det juridiske fakultets skriftserie nr. 17 (1989)

Lindahl, Ina Cathrine. *Pressens kildevern*. Kritisk Juss. 2000, s. 76-94

NA24 (artikkelforfatter ikke oppgitt). *Anonyme kilder svekker troverdigheten*. 01.09.2003. <http://www.na24.no/propaganda/arkiv/article2013402.ece>

Rabben, Jon. *Pressens kildevern overfor domstolene*. Tidsskrift for Rettsvitenskap. Årg. 117 (2001), s. 196-256

7.3 Lover og konvensjoner

Kongeriget Norges Grunnlov (Grunnloven) av 17. mai 1814

Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK)

7.4 Forarbeider

NOU 1988: 2 Kildevern og offentlighet i rettspleien

NOU 1999: 27 ”Ytringsfrihed bør finne Sted”

NOU 2001: 32 Bind A. Rett på sak

NOU 2001: 32 Bind B. Rett på sak

NOU 2006: 6 Når sikkerheten er viktigst

St.meld.nr. 26 (2003-2004) Om endring av Grunnloven § 100

Ot.prp.nr. 28 (1950) Om lov om endringer i straffeprosessloven og tvistemålsloven

Ot.prp.nr. 53 (1983-1984) Om lov om ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven

Ot.prp.nr. 55 (1997-1998) Om lov om endringer i rettergangslovene m.m. (Kildevern og offentlighet i rettspleien)

Ot.prp.nr. 74 (2005-2006) Om lov om endringer i tvisteloven (endringer i straffeprosessloven og andre lover)

Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker, Straffeprosesslovkomiteen (1969)

7.5 Rettsavgjørelser

Høyesterett

Rt. 1976 s. 1219

Rt. 1986 s. 1149

Rt. 1986 s. 1245 (Hjertettransplantasjonsaken)

Rt. 1992 s. 39 (Edderkoppsaken)

Rt. 1992 s. 904

Rt. 1993 s. 982 (Ulvejaktsaken)

Rt. 1995 s. 1777 (Gjengangersaken)

Rt. 1996 s. 180

Rt. 1997 s. 1734 (Basehoppsaken)

Rt. 2002 s. 489 (Kjendisbedragerisaken)

Rt. 2003 s. 28

Rt. 2004 s. 1400 (Dørvaktkjennelsen)

Frostating lagmannsrett

LF-1992-767

Den europeiske menneskerettstol

Goodwin v. the United Kingdom, 27. mars 1996 (appl.no.17488/90)

Roemen and Schmit v. Luxembourg, 25. februar 2003 (appl.no. 51772/99)

Ernst and others v. Belgium, 15. juli 2003 (appl.no. 33400/96) (kun pressemelding på engelsk)

Voskuil v. the Netherlands, 22. november 2007 (appl.no.64752/01)

Tillack v. Belgium, 27. november 2007 (appl.no. 20477/05) (kun pressemelding på engelsk)